

บทที่ 4

ผลการศึกษา

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา กับ 3 ชุมชนประกอบด้วยชุมชนบ้านแลง ชุมชนบ้านแก่ง และชุมชนบ้านตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง โดยผ่านแนวคิดและประสบการณ์ของผู้นำ ผู้รู้ ปราชญ์ชุมชน และชาวบ้าน ด้วยวิธีการสังเกตและสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ด้าน คือ ศึกษาปัญหาการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน และเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน

ในการศึกษาวิจัยนี้เพื่ออธิบายทรัพยากรของชุมชน การใช้ทรัพยากร ธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชุมชนบ้านแลง ชุมชนบ้านแก่งและชุมชนบ้านตะพง โดยผ่านลำดับช่วงชั้นของปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ 4 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนช่วงบุกเบิก

ด้านที่ 2 ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนช่วงขยายตัว

ด้านที่ 3 ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนช่วงปรับเปลี่ยน

ด้านที่ 4 ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนช่วงการสร้างเครือข่าย

ผลจากการศึกษาวิจัยเพื่ออธิบายทรัพยากรของชุมชน การใช้ทรัพยากร ธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชนตามสภาพทั่วไปของชุมชน ปัญหาการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติ สรุปลักษณะปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนด้วยการแสดงภาพรวมของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ สรุปปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและเปรียบเทียบปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของทั้ง 3 ชุมชน โดยกำหนดในแต่ละช่วงที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน

ทั้งนี้ การวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งเน้นปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่อยู่นอกชลประทาน เช่น ชุมชนได้ใช้สารเคมีหรือปุ๋ยเคมีมากกว่าให้ความสำคัญต่อการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ในการเพาะปลูก ทั้งพืชไร่ พืชสวน ทำนาหรือป่าไม้ เพื่อนำผลผลิตออกสู่ตลาด

การศึกษาวิจัยปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนได้ โดยจำแนกกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 3 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแลง ชุมชนบ้านแก่ง และชุมชนบ้านตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เพื่อทราบสภาพปัญหาของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติว่า มีปัจจัย

หมู่ที่ 1 บ้านแลง ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ห่างจากตัวอำเภอเมืองระยองไปทางทิศตะวันออกประมาณ 15 กิโลเมตร ผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยสันนิษฐานว่า “บ้านแลง” คงมาจากลักษณะพื้นที่ ๆ มีศิลาแลง หรือมีหินแลง เพราะในพื้นที่บริเวณบ้านแลงจะมีศิลาแลงหรือหินแลงปรากฏ ที่ราบน้ำท่วมขังสลับกับลูกเนิน บ้านแลงเป็นพื้นที่ราบลุ่มเชิงเขา ซึ่งข้อมูลที่ได้จากผู้ใหญ่ บ้านและชาวบ้านเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า มีสภาพเหมาะแก่การทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ ในบริเวณนี้จะมีศิลาแลงอยู่ทั่วไป แม้ในแผ่นดินก็ยังสามารถขุดพบได้

หมู่ที่ 2 มีสภาพพื้นที่เป็นแอ่งที่น้ำขังตลอดปี มีความยาว 1 กิโลเมตร กว้างประมาณ 40 เมตร ผ่านเข้าสู่สิ้นสุดในกลางหมู่บ้าน ชาวบ้านอาศัยแต่เริ่มแรก 50 หลังคาเรือน ชาวบ้านจึงได้เรียกและตั้งนามชื่อเป็นหมู่บ้านว่า “กันหนอง”

ทิศเหนือ จรดหมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 1 ตำบลบ้านแลง

ทิศตะวันออกจรดหมู่ที่ 1 ตำบลตะพง

ทิศใต้ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านแลง มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเชิงเขาเหมือน กับบ้านแลง มีแหล่งน้ำสภาพเหมาะแก่การทำเกษตรและเลี้ยงสัตว์

หมู่ที่ 3 บ้านหนองพญา มีสภาพพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ เหมาะแก่การทำเกษตร กรรม และเลี้ยงสัตว์และมีหนองน้ำขนาดใหญ่สำหรับการอุปโภคบริโภค และการพักผ่อนหย่อนใจ ส่วนใหญ่เป็นบ้านสวน ปลูกสร้างบ้านถาวร ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านไม้มีใต้ถุน และบ้านครึ่งปูนครึ่งไม้ ที่เรียกว่า “หนองพญา” เดิมเป็นหนองน้ำใหญ่และลึกมาก มีเนื้อที่ยาว 940 เมตร กว้างประมาณ 70 เมตร เดิมมีต้นไม้ประคูด้อมรอบหนอง

หมู่ที่ 4 บ้านขวากลิง เป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง มีลักษณะแหลมยาวขึ้น พุ่มขึ้นฟ้าขึ้นเป็นดง เปรียบเหมือนขวากดักลิง ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ขวากลิง” ปัจจุบันไม่มีต้นไม้ชนิดนี้แล้ว อาชีพส่วนใหญ่ก็เป็นการทำนา เลี้ยงสัตว์บ้าง เพื่อนำไปใช้เป็นแรงงานทดแทนแรงงานคน

หมู่ที่ 5 บ้านหนองหว่า เดิมเป็นหมู่บ้านที่มีหนองน้ำใหญ่ บริเวณขอบน้ำมีคันหว่าใหญ่มาก เล่าต่อกันว่าขนาดของคันหว่ามีขนาดใหญ่ประมาณ 4 คนโอบ จึงเป็นชื่อที่ใช้เรียกขานกันต่อมาว่า “บ้านหนองหว่า”

หมู่ที่ 6 บ้านตะเกราทอง แยกมาจากบ้านขวากลิง หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแลง ซึ่งบ้านตะเกราทองนี้มีคันตะเกราใหญ่คันหนึ่ง ขนาด 3-4 คนโอบ อยู่กลางหมู่บ้าน ชาวบ้านเลยเรียกกันว่า “บ้านตะเกราทอง”

หมู่ที่ 7 บ้านหนองหิน เดิมเป็นพื้นที่ของหมู่บ้านขวากลิงเช่นเดียวกันกับบ้านตะเกราทองโดยข้อสันนิษฐานที่เรียกว่า “หนองหิน” ก็เป็นเช่นเดียวกับแนวคิดอื่น ๆ ที่เอาสัญลักษณ์ของพื้นที่และมีหินอยู่กลางหนองน้ำ จึงเรียกกันต่อ ๆ มาว่า “หนองหิน”

ชุมชนบ้านแลงมีการประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวพันทางด้านประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญที่บ่งบอกถึงพื้นเพของการก่อร่างสร้างชุมชน และเป็นจุดศูนย์รวมของชุมชนเป็นเป็นเวลาอันยาวนาน คือ วัดบ้านแลง

เจ้าอาวาสวัดบ้านแลงรูปปัจจุบันได้เล่าให้ฟังเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัด (การตั้งวัด) การได้รับอนุญาตให้สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2285 มีความเก่าแก่ของวัดและมีการเปลี่ยนเจ้าอาวาสมาหลายต่อหลายรูป ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปีพ.ศ. 2305 พอจะนึกภาพของความเก่าแก่ได้จากการสร้างและการได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ซึ่งเป็นช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา วัดบ้านแลงจึงเป็นจุดศูนย์รวมของประชาชน เดิมเป็นวัดแลง ตั้งขึ้นเป็นสำนักสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นไร่อ้อยของนายจันทร์ ซึ่งนายจันทร์ยกกรรมสิทธิ์ถวายเป็นสำนักสงฆ์ ตั้งอยู่ในหมู่ 1 ตำบลบ้านแลง อำเภอท่าประดู่ (เมืองระยอง) จังหวัดระยอง มีเนื้อที่ประมาณ 40 ไร่ มีพระนาคหรือหลวงพ่อนาค เป็นผู้ริเริ่มก่อสร้างขึ้น และได้ตั้งชื่อวัดให้สอดคล้องกันกับผู้ถวายที่ดินว่า “วัดจันทร์สุวรรณโพธิ์ธาราม” ต่อมาคนนิยมเรียกกันสั้น ๆ ว่า วัดแลง มีข้อสันนิษฐานว่า พื้นที่บริเวณนี้มีหินชนิดหนึ่งมีลักษณะคล้ายกับลูกกริ่ง เกาะตัวกันแน่นมีความแข็งแรงมาก สามารถสกัดออกมาเป็นก้อน ๆ ได้นำไปใช้ในการก่อสร้างได้ ชาวบ้านเรียกหินชนิดนี้ว่า “หินแลง” ตามชื่อหิน เพื่อให้สอดคล้องกันกับชื่อหมู่บ้าน แต่ในเอกสารทางราชการปัจจุบัน ใช้คำว่า “วัดแลง” และไม่ทราบว่ชื่อเดิมของผู้บริจาคที่สำหรับสร้างวัดขาดหายไปตั้งแต่เมื่อไหร่ไม่แน่ชัด สิ่งก่อสร้างที่สำคัญจัดเป็นโบราณวัตถุ โบราณสถาน มีอายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี ส่วนอุโบสถได้รับการบูรณะซ่อมแซมประมาณสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อปี พ.ศ. 2454 พระปรางค์มีรูปทรงแบบเดียวกับสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา

ภาพที่ 2 อุโบสถวัดบ้านแลง

ภาพที่ 3 พระปรางค์วัดบ้านแลง

จากภาพที่ 2-3 จะเป็นพระปรางค์วัดบ้านแลง สร้างก่อนหรือหลังสร้างวัดไม่ปรากฏแน่ชัด แต่ลักษณะรูปทรงเป็นแบบขอม (ลพบุรี) ยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนนักว่าเป็นการสร้างเลียนแบบหรือสร้างในสมัยเดียวกัน เพราะพื้นที่แห่งนี้ในอดีตเป็นอาณาจักรขอมโดยเฉพาะพื้นที่ในเขตอำเภอบ้านค่ายและอำเภอเมืองระยอง ในภาคตะวันออกมีเพียงวัดบ้านแลงเพียงวัดเดียวที่มีพระปรางค์เป็นแบบก่ออิฐฉาบปูนขาว เจดีย์ 2 องค์ คือ องค์เล็กและองค์ใหญ่

ภาพที่ 4 เจดีย์วัดบ้านแลง

เจดีย์คู่องค์เล็กและองค์ใหญ่ที่เห็นอยู่ในภาพที่ 4 สร้างเมื่อปลายรัชกาลที่ 5 พ.ศ.2451 นี้เอง ซึ่งนับเป็นเวลาจากการก่อสร้างรวม 101 ปีเต็ม ยังมีงานสร้างอีกชนิดหนึ่งที่บ่งบอกทั้งประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาอันล้ำค่าของคนในยุคสมัยก่อน คือ การสร้างหอไตร

ภาพที่ 5 หอไตรกลางน้ำ เก็บพระไตรปิฎกวัดบ้านแลง

หอไตรกลางน้ำ สร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ.2400-2405 ทำด้วยไม้ทั้งหลังเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมทรงไทย หลังคาซ้อนกัน 2 ชั้นมีเกลียวรอบทั้ง 4 ด้านทำด้วยไม้ตะเคียนและที่พิเศษออกไปมากกว่าที่ปรากฏในหลักฐานที่เป็นเอกสารก็ยังมีสิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างคือ โบราณวัตถุที่

เก่าแก่อายุนับร้อย ๆ ปี รวมทั้งโบราณ ที่เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและตำรายาที่เก่าแก่ที่ถูกจัดเก็บเอาไว้ในศาลาพิพิธภัณฑ เจ้าอาวาสยังเล่าให้ฟังว่าเจ้าอาวาสองค์ก่อนมีความเชี่ยวชาญเรื่องภาษา ซึ่งท่านสามารถพูดได้ถึง 10 กว่าภาษาด้วยกัน โบราณจะเป็นคำตอบบางอย่างในเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยมีวัดและพระเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่พักพิงของชาวบ้านด้านต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่า บ้านแลงมีพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและมีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิตชุมชนเป็นไปอย่างเรียบง่าย การกำหนดชื่อของชุมชนในแต่ละหมู่บ้านก็ตั้งชื่อจากเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ที่พอจะสังเกตจดจำได้โดยง่าย อาชีพส่วนใหญ่ก็เป็นอาชีพทำนาและทำสวน อาศัยแหล่งน้ำจากธรรมชาติเป็นหลัก และชุมชนได้รวมตัวกันทำกิจกรรมบริเวณวัดบ้านแลง

4.1.2 ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแลง

การศึกษาวิจัยชิ้นนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชน โดยกำหนดประเด็นปัญหาชุมชนออกเป็น 4 ช่วง คือ

1) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแลงช่วงบุกเบิก

ปัจจุบันบ้านแลงได้ยกฐานะเป็นตำบลตามรูปแบบการปกครอง และปรากฏตามเอกสารของราชการว่าตำบลบ้านแลง ปัจจุบันบ้านแลงตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดระยอง มีหมู่บ้านในเขตปกครอง 7 หมู่บ้าน

คุณลำออย วิเชียรโรจน์ได้เล่าประวัติศาสตร์บ้านแลงว่า ชุมชนบ้านแลงเป็นเมืองนักปราชญ์ มีความเป็นอิสระพึ่งพาตัวเอง ไม่ได้มีความผูกพันกับรัฐ รัฐบาลไม่รู้ว่า “ชุมชนอยู่กันอย่างไร” แม้จะส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาดูแลตามหน้าที่ และตามอำนาจบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทยในสมัยนั้น บ้านแลงยังมีโบราณวัตถุและโบราณสถานที่โดดเด่นก็น่าจะเป็นอุโบสถวัดบ้านแลง ไม่มีใครจำได้ว่าใครเป็นผู้สร้าง มีการประมาณกาลกันว่า มีอายุราว 400 ปี มีช่อฟ้าเป็นไม้ ไม่มีปูน เมื่อสอบถามชาวบ้านที่เข้าร่วมสนทนาและชาวบ้านที่ผู้วิจัยได้เข้าไปพูดคุยก็พบว่าเป็นชุดคำตอบเดียวกันคือไม่ทราบแน่ชัดถึงผู้สร้างและระยะเวลาที่สร้างอุโบสถ

คุณลุงสำเร็จ อัมชาสัย ได้เล่าว่า ชุมชนบ้านแลงเป็นเส้นทางทางประวัติศาสตร์ที่ท่านสุนทรภู่ได้เดินทางผ่านเพื่อเดินทางไปบ้านบางกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง โดยข้อสันนิษฐานของพื้นที่ประวัติศาสตร์ช่วงที่ 2 ต่อจากกรุงศรีอยุธยาเข้าสู่กรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีศิลาจารึกเป็นหลักฐานสำคัญ เดิมทีบริเวณนี้เป็นป่าจาก (ต้นจาก) ป่าทะเล (น่าจะหมายถึงป่าเสมหรือโกงกางเมื่อหลายร้อยปีก่อน บริเวณนี้มีพื้นที่ติดกับทะเลโดยที่ถ้าขุดดินลงไปก็จะมีหอยโบราณล้วน ๆ เลย

บ้านแลงก็เป็นเหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ ในละแวกนี้ และเป็นเหมือนกับหลาย ๆ พื้นที่ในประเทศไทย เมื่อประชาชนมีความต้องการที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน ต้องแสวงหาพื้นที่ที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิต เดิมเป็นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่า “ชาวซอง” มีอาชีพหาของป่าล่าสัตว์อยู่ตามป่า ไม่ชอบพบปะผู้คน อยู่อย่างอิสระ มีภาษาพูดเป็นของตนเอง ชาวซองมีลักษณะนิสัยรักสงบ พื้นที่นี้แม้จะเป็นป่า แต่ก็อยู่ติดกับทะเลอ่าวไทย ได้รับลมมรสุมอยู่ตลอดทั้งปี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเกษตร

ในช่วงเริ่มต้นของพื้นที่บุกเบิกก็เข้าไปตามความต้องการของผู้คนที่เข้าไปจับจองไม่มีใครว่าอะไร เพราะในสมัยก่อนเมื่อจับจองแล้วไม่ได้นำไปขายเก็งกำไร แต่จับจองเพื่อทำการเพาะปลูก บ้างก็ทำนา บ้างก็ทำสวน ใครขยันหน่อยก็แผ้วถางป่าได้มากจับจองที่ได้มาก ไม่มีใครว่าอะไร ส่วนกลุ่มที่อยู่ติดกับชายฝั่งทะเลทำการประมงเพื่อดำรงชีพไปวัน ๆ ไม่ได้กระตือรือร้นอะไร พื้นที่ทำมาหากินที่มีการแผ้วถางพงก็เก็บไว้ให้กับลูกหลานในการทำมาหาเลี้ยงชีวิตต่อไป

การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณบ้านแลงนี้มีความอุดมสมบูรณ์มาก มองไปทางไหนก็ป่า มองไปทางไหนก็เป็นทุ่ง ชาวなが้มหน้าก้มตาทำนา ชาวสวนก็ทำสวนกันอย่างมีความสุข ไม่ต้องไปเบียดเบียนใคร นอกจากนี้ประกอบกับสมัยนั้นมีคนเข้ามาอยู่น้อยไม่ค่อยมีใครจะเข้ามาก่อนที่จะมีคนเข้ามาในบริเวณนี้ก็มีการเล่า ต่อ ๆ กันมาว่า “เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยสัตว์ร้ายนานาชนิด พอมีคนต่างคนต่างเข้าเคหาสถานของตนไม่ค่อยมีใคร ไปไหนมาไหนกันในตอนกลางค้ำกลางคืน

พื้นที่บ้านแลงเป็นพื้นที่เดียวกันหมด เป็นแต่ช่วงหลังนี้ทางการ(ภาครัฐ) เข้ามาจัดการแล้วถึงได้แบ่งแยกออกเป็นหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น บ้านตะเกราะทอง บ้านหนองหิน ซึ่งแยกมาจากบ้านขากลิง เป็นการสะดวกต่อการบริหารการปกครองในปัจจุบัน

ในช่วงบุกเบิกนั้นมีคนมาอยู่น้อยมาก บ้านก็จะอยู่ห่างไกลกันอย่างเห็นได้ชัด ชาวบ้านที่เป็นปราชญ์รู้ความเป็นมาของชุมชนที่ได้ร่วมสนทนาก็มีอายุต่ำสุดก็ 50 ปี ไปถึง 80 ปี จำนวน 10 คน ได้พูดตรงกันว่า ในพื้นที่บ้านแลงมีอาณาบริเวณที่กว้างซึ่งครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ เช่น บ้านตะพง บ้านแกลง มีภูเขากั้นระหว่างอำเภอก่อนที่จะเข้าสู่เขตอำเภอแกลงโดยผ่านไปอีก 3 หมู่บ้าน พื้นที่ตรงนี้จึงไม่ใช่พื้นที่เกี่ยวกับอำเภอแกลง

ในช่วงบุกเบิกชุมชนได้มีระเบียบวิธีปฏิบัติตามความเชื่อและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นต้องเป็นที่ยอมรับว่า นอกจากกลุ่มชาวซองที่เคยอยู่อาศัยในแถบนี้แล้ว ต้องมีกลุ่มคนจากท้องที่ต่าง ๆ และกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายทั่วทุกภูมิภาคทยอยเข้ามาเพื่อจับจองที่ดินทำกิน รวมทั้งมีประเพณีท้องถิ่นที่ยังคงมีหลงเหลืออยู่ คือ พิธีบุญ เทกระเจาด ทำบุญข้าวหลาม และประเพณีบุญที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง คือวัดบ้านแลง

ภาพที่ 6 สถานที่ประกอบพิธีกรรมเทศกาล

ภาพที่ 7 ศาลเจ้าบุญแท้งเบี้ยว

พื้นที่บ้านแดงโดยส่วนใหญ่ก็เป็นป่า มีสัตว์ร้ายเป็นจำนวนมากผู้คนกลัวที่จะเดินทางตามลำพังต้องอาศัยเกวียนและเดินเท้ากันไปเป็นกลุ่ม ๆ ในพื้นที่ป่าแถบนี้

ลักษณะอาชีพมีการทำนา เป็นอาชีพหลัก ชาวนาจึงมีการนวดข้าวโดยใช้ควายลาน โดยใช้ควายเดินย่ำรวงข้าว ซึ่งทำกันอย่างสนุกสนานทุกคนไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย หนุ่มสาวก็มาร่วมมือกัน มีการร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน

ลุงดำเริง (ลุงปุ่น) ได้เล่าว่าบริเวณนี้อยู่ตรงนี้ ที่อยู่ใกล้บ้านคุณพ่อได้เลี้ยงควายนับร้อยตัว เมื่อ 80 - 90 ปีที่แล้ว บรรยาการจึงเต็มไปด้วยความสุข ชาวบ้านละแวกนี้ก็มีวิถีชีวิตอย่างนี้

กันทั้งนั้น ไม่ได้มีปัญหาอะไร อยู่กันอย่างพองาม การใช้ทรัพยากร ธรรมชาติของชุมชนบ้านแลงก็เป็นไปตามลักษณะของพื้นที่

ผู้วิจัยได้สังเกตจากรอบ ๆ ชุมชน ที่เคยทำนาก็มีร่องรอยของการทำนา โดยดูจากแต่ละบ้านยังมีอุปกรณ์สำหรับการทำนาอยู่บ้าง บรรยายการพูดคุยของกลุ่มชาวบ้านละแวกนี้จะเห็นว่า มีท่าทีและคำตอบไปในทิศทางเดียวกัน แต่ปัจจุบันการทำนาก็ถูกละเลยและหายไปจากวิถีชีวิตของชุมชนต้องซื้อข้าวกินและซื้อน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคในหน้าแล้ง

อาชีพของคนในชุมชนก็ทำนากันเป็นอาชีพหลัก ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ต้องรีบเร่งอะไรมาก ช่วงหน้าฝนเวลาเช้าตรู่ก็งู่วางควายไปไถนา การทำนากับควายคืออย่างหนึ่งคือไม่ต้องจ่ายค่าน้ำมันเพิ่ม แต่ก็ไถได้จำนวนไม่มากต่อวันที่สำคัญคือสามารถรักษาสิ่งแวดล้อมและได้ข้าวไว้ควายเป็นปุ๋ยให้กับดิน จิตใจของคนในสมัยก่อนจะดีและไม่มีโจรผู้ร้ายเพราะแต่ละบ้านเฝ้าห้ำกันก็ถึงกันหมด หมายความว่ามีการแวะเวียนไปมาหาสู่กันบ่อย ๆ มีการถามสารทุกข์สุกดิบกันอยู่เป็นประจำ ทั้งคอยดูแลซึ่งกันและกันอย่างมีความสุข

ส่วนที่เป็นวิถีชีวิต เมื่อนับย้อนไป 30-50 ปี ที่ผ่านมา ทุกหมู่บ้านรวมทั้งบ้านแลงด้วย มีควายกันทุกบ้านมีการนวดข้าวกันอย่างสนุกสนาน เรียกกันว่า “การใช้ควายลาน” ใช้เวลานวดนานประมาณ 3-4 ชั่วโมง โดยใช้ควายเดินย่ำแล้วคนก็ “ขยี้” ฟาง หมายความว่า “เขย่า” ให้เมล็ดข้าวออกจากฟาง เป็นกิจกรรมหลังจากรวงข้าวรวงจนหมดแล้วจึงทิ้งออกนอกลาน เมื่อกิจกรรมเสร็จสิ้นก็มีการเลี้ยงอาหารกัน มีการร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน ลุงปุ่นและสมาชิกคนอื่น ๆ ได้บอกย้าว่า “ส่วนใหญ่แล้วหนุ่มสาวก็จะมาเจอรักกันที่ลานควายนี่แหละ หลังจากนั้นก็แต่งงานกัน อยู่กินกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่คนในชุมชนรู้จักกันหมดเพราะมีกิจกรรมร่วมกัน และมีการเกี่ยวดองกันด้วยการแต่งงาน ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมจึงหมดไป”

ในช่วงบุกเบิกพื้นที่ชาวบ้านอาศัยน้ำฝนสำหรับการอุปโภคและบริโภค ผ่านลำคลองใกล้ ๆ ตามพื้นที่นั้น ๆ ในแต่ละฤดูกาล ด้วยการขุดบ่อใกล้บ้าน จะเห็นได้ว่าทุกบ้านจะมีบ่อน้ำไว้อาบไว้กิน อย่างไม่ฝืดเคือง แต่ถ้าเป็นหน้าแล้งอาจจะลำบากเพราะไม่มีน้ำฝน น้ำในบ่อก็แห้งแต่ก็พอมีใช้ประทังในช่วงฤดูร้อนได้

ทรัพยากรธรรมชาติในช่วงบุกเบิกที่กล่าวถึงเพื่อประโยชน์ทางการเพาะ ปลูกและระบบนิเวศน์ซึ่งประกอบด้วย

(1) ทรัพยากรดิน ที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนบ้านแลงสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างไม่ต้องกังวล เป็นพื้นที่ที่ไม่เสี่ยงต่อสารเคมี หรือมลภาวะใด ๆ ปลูกผักปลูกไม้ได้ตามใจชอบ โดยใช้ปุ๋ยธรรมชาติกันโดยส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ แต่ที่เป็นปัญหาก็น่าจะเกี่ยวกับความรู้ในการใช้ที่ดิน เพราะแต่ละคนก็ปลูกพืชผัก ปลูกสวน ทำไร่ โดยไม่ได้มีการบำรุง

หน้าดินให้มีคุณภาพดั้งเดิม ที่เป็นปัญหาคือปลูกพืชเชิงเดี่ยวซึ่งเป็นการปลูกซ้ำ ๆ กันหลายปีทำให้หน้าดินขาดธาตุอาหารได้ เพราะการใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตไปนาน ๆ ดินเกิดสภาพเสื่อม เช่น ดินเปรี้ยว ชาวบ้านไม่มีหนทางในการแก้ไขหรือไม่ทราบว่าเบื้องต้นก็ไม่รู้จะแก้อย่างไร ผลผลิตก็ได้น้อยลง ถึงอย่างไรก็ต้องยอมรับสภาพที่เกิดขึ้น

(2) ทรัพยากรน้ำ เป็นส่วนสำคัญต่อการดำรงชีวิตในช่วงฤดูแล้งประชาชนที่เข้ามาอยู่อาศัยใช้แหล่งน้ำตามธรรมชาติมีลำคลองส่งน้ำตามธรรมชาติและที่สำหรับกักเก็บน้ำไว้ใช้ บางบ้านก็ขุดบ่อน้ำไว้สำหรับอุปโภคบริโภค และใช้สอยด้านการเกษตร ผลกระทบในช่วงฤดูแล้งไม่ได้เป็นปัญหามากนักเพียงแต่ไม่มีวิธีการจัดการเกี่ยวกับน้ำที่ดีพอ ไม่มีระบบชลประทาน และไม่เห็นความสำคัญต่อการจัดระบบน้ำ รวมทั้งไม่ได้ดูแลแหล่งน้ำอย่างดีพอในเชิงอนุรักษ์หรือในการใช้สอย น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติก็ไม่มีปัญหาเรื่องไม่มีสารพิษเจือปน

(3) ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นป่า จึงทำให้ชุมชนหรือกลุ่มคนที่อพยพมาจากภูมิภาคอื่นเข้ามาตัดป่าไม้ก็เพื่อแผ้วถางป่าหรือวัชพืชมาทำการเพาะปลูกและเป็นที่อยู่อาศัย โดยเอาไม้มาทำบ้านเรือนหรือกระหน่ำสำหรับอยู่อาศัย โดยไม่ได้ควบคุม ไม่มีการจัดการเกี่ยวกับป่าอย่างดีพอ มีการตัดไม้ แต่ไม่ได้มีการปลูกทดแทน บางครั้งไม้ที่ตัดก็ไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ เมื่อไม่ได้ใช้ก็เผาโดยไม่ได้เห็นคุณค่าของไม้ ทรัพยากรป่าไม้ก็ไม่ได้รับการดูแลอย่างดีพอ

ครูประชุม ธรรมสุนทร อดีตครูใหญ่โรงเรียนบ้านเล่งได้ยืนยันข้อมูลที่ได้รับรู้ว่า ชาวบ้านไม่มีความรู้ รัฐก็ละเลยไม่ดูแลการเป็นอยู่ของชาวบ้านจึงหาวิธีการต่อสู้และเอาตัวรอดกันเองตามความรู้และความสามารถ แต่ที่เห็นชัดเจนว่าในสมัยก่อนไม่นิยมใช้ปุ๋ยเคมี เพราะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ โดยที่ทุกบ้านมีจี่ควาย จี๊วอยู่แล้ว เอาจี่ควาย จี๊วเหล่านั้น ไปทำเป็นปุ๋ยซึ่งมีประโยชน์ต่อพืชที่ปลูกได้เป็นอย่างดี ปัญหาด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นเพราะคนขาดความรู้มากกว่าในเรื่องของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติทั้งดิน น้ำและป่าไม้ โดยคิดเพียงด้านเดียวคือมีอะไรก็ใช้อย่างนั้น ใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือยไม่ได้นึกถึงผลกระทบหรือผลเสียที่อาจตามมา ไม่มีองค์กรใดเข้ามาดูแล หรือเข้ามาดูแลแต่ก็ยากที่จะจัดการได้ โดยเฉพาะองค์กรจากภาครัฐ ไม่ได้เข้ามาให้ความรู้แก่ชุมชนในช่วงของการบุกเบิก

ภาพที่ 8 พื้นที่บริเวณเขายายดา (เขาคะเภาคั่ว)

ภาพที่ 9 บริเวณพื้นที่เขายายชุม (แขนงหนึ่งของเขายายดาหรือเขาคะเภาคั่ว)

ภาพที่ 10 บริเวณพื้นที่เขาทำจุด

สรุป ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแลงในช่วงบุงเบิก จะเห็นได้ว่าไม่ได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างทะนุถนอม คนในสมัยนั้นพึงพอใจกับทรัพยากรธรรมชาติที่ทำให้เขาได้ดำรงชีพอย่างมีความสุขเพราะขาดความรู้ในการบำรุง ดูแล รักษาหรือแม้กระทั่งปลูกป่าทดแทน

2) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแลงช่วงการขยายตัว

เมื่อมีผู้คนเพิ่มขึ้น ความต้องการในปัจจุบัน 4 โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ชุมชนบ้านแลงได้ขยายตัวขนาดของชุมชนจากที่มีประชากรอยู่ไม่มาก มีบ้านเรือนอยู่ห่างไกลกันไม่กี่ครัวเรือนมีความหนาแน่นของประชากรที่หลังไหลเข้ามาเป็นจำนวนมาก การขยายตัวชุมชนก็เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งแต่เดิมไม่ได้มีรูปแบบของการขยายตัว ไม่มีกฎเกณฑ์ของการขยายตัว เป็นการขยายตัวตามธรรมชาติ รัฐไม่ได้เข้ามาจัดการเกี่ยวกับพื้นที่สำหรับปลูกสร้างบ้านเรือนเพื่อที่อยู่อาศัย และพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกหรือทำการ เกษตร และอุตสาหกรรม ขนาดของชุมชนจึงขยายโตขึ้นตามลำดับอย่างรวดเร็ว

ประชากรที่เป็นคนพื้นเมืองและที่อพยพเข้ามา มีการแผ้วถางป่าเป็นไปตามยถากรรมไม่มีการบริหารจัดการที่ดีเกี่ยวกับการดูแลดิน น้ำ และพื้นที่ป่า จึงกลายเป็นสิ่งที่ขาดต่อการดูแลเพื่อให้อยู่ในสภาพเดิมได้เพราะเมื่อแต่ละคน แต่ละกลุ่มที่เข้ามาในพื้นที่ มีการรวมตัวกัน การขยายตัวของประชากรจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดความต้องการที่จะใช้ทรัพยากรด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ทรัพยากรจึงถูกนำไปใช้โดยไม่ได้รับความคุ้มครอง การบุกรุกพื้นที่ป่าด้วยวิธีการเผาซากพืชที่แห้งเพื่อขยาย

ขนาดของพื้นที่ออกไปด้วยวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเกษตร การเพาะปลูกก็ขยายกว้างออกไปอย่างไม่มีขอบเขต เบื้องต้นชุมชนบ้านแลงไม่ได้มีการดูแลทรัพยากร ธรรมชาติ เช่น ดิน แหล่งน้ำ และ ป่าไม้ ซึ่งเป็นนิเวศของชุมชน ปล่อยกันไปตามธรรมชาติ เมื่อชุมชนขยายใหญ่ขึ้น ผู้คนมากขึ้น ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติก็เกิดขึ้นตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ประชาชนในชุมชนบ้านแลงส่วนใหญ่ได้พูดตรงกันและลงความเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่า คนที่เข้ามาอยู่ที่นี้ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้เรียนอะไรที่สูง ๆ ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการดูแลดิน ดูแลน้ำ และดูแลป่าไม้ หรือทรัพยากรธรรมชาติด้านต่าง ๆ แต่ทุกคนขยันในการขยายพื้นที่ทำกินเพื่อเก็บไว้ให้ลูกหลาน อาชีพส่วนใหญ่ก็จะมิอาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ ทำกันทุกครอบครัว ส่วนที่ติดกับทะเลก็ทำอาชีพประมงตามลักษณะที่เหมาะสมกับพื้นที่

เมื่อย้อนไป 30-40 ปี ส่วนราชการ (กรมอุทยานแห่งชาติ) ก็ได้พยายามเข้ามาดูแลทรัพยากร ธรรมชาติบ้าง แต่ก็ไม่ค่อยได้ผลเพราะภาครัฐไม่มีความต่อเนื่องในการเข้ามาบริหารจัดการกับปัญหาการบุกรุกป่า เพื่อเปิดพื้นที่ทำกิน และการใช้ที่ดินไม่เหมาะสมของชาวบ้านหรือกลุ่มที่อพยพเข้ามาในพื้นที่ไม่เหมาะสมเพราะมีการใช้ปุ๋ยเคมีเร่งต้นข้าวและพืชสวนให้เจริญเติบโตเพื่อนำไปขายในท้องตลาดได้ในปริมาณมากขึ้น

การหลั่งไหลเข้ามาของประชากรมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และทางวัฒนธรรม แต่ละกลุ่มสนใจปัญหาของตนขาดการดูแลสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการขยายตัวของชุมชนบ้านแลง คือ

1. การเพิ่มพื้นที่ทำกินเพื่อให้เพียงพอแก่ความต้องการของประชากรที่หลั่งไหลเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่
2. การเพิ่มขนาดของที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนบ้านแลง
3. การใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในพื้นที่มีเพิ่มขึ้นทุกวัน
4. ขนาดของพื้นที่มีจำกัด ไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปได้อีก
5. การพัฒนาอุตสาหกรรมของภาครัฐและการขยายพื้นที่เพื่อการอุตสาหกรรมมากขึ้น

ปัญหาเหล่านี้ทำให้ชุมชนบ้านแลงตระหนักถึงภัยที่จะตามมาจึงช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของชุมชน เดิมไม่ได้มีข้อจำกัดของการดูแลป่าไม้กับชุมชน เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ปัญหาในช่วงของการขยายตัวของชุมชนทำให้มีผู้ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ทำกินมากขึ้น ชุมชนบ้านแลงจึงร่วมมือร่วมแรงกันในการดูแลรักษาป่าซึ่งมีพื้นที่อยู่ติดกับอ่างเก็บน้ำบ้านห้วยหินดาด

ภาพที่ 11 ป่าชุมชนบ้านแสง

ภาพที่ 12 อ่างเก็บน้ำเขาพระบาท ชุมชนบ้านแสง

สรุป ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติช่วงขยายตัวของชุมชนบ้านแสง ต้องเพิ่มพื้นที่ทำกินเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ด้วยวิธีการแผ้วถางป่าโดยปราศจากการควบคุมและไม่มีการบริหารจัดการที่ดี การบุกรุกพื้นที่ก็เพิ่มมากขึ้นตามลำดับด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การเผาป่า การบุกรุกพื้นที่ป่าด้วยวิธีการเผาซากพืชที่แห้ง การขยายพื้นที่เพาะปลูกก็ขยายวงกว้างออกไปอย่างไม่มีขีดจำกัด เบื้องต้นไม่ได้มีการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ จึงเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนตามมาอย่างต่อเนื่อง

3) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติชุมชนบ้านเลงช่วงการปรับเปลี่ยน

ชุมชนบ้านเลงเริ่มรู้ถึงปัญหาที่ตามมาจากการขยายตัวของชุมชนในทุกด้าน ทั้งที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำในแม่น้ำลำคลอง และน้ำจากการขุดบ่อสำหรับไว้ใช้สอยและทำการเกษตร เพราะพื้นที่นี้มีการทำการเกษตรคือการทำนาในอดีต ปัจจุบันชาวบ้านเลงไม่ได้ทำนา ชาวบ้านเลงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการทำนาในอดีตมาเป็นการทำสวนผลไม้กันเกือบทุกครัวเรือน สำหรับเด็ก รุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่นิยมทำนา ไม่นิยมทำสวนหรือทำการเกษตรบางส่วนก็ทำการค้าขายผลิตภัณฑ์ ในชุมชน ปล่อยให้พื้นที่ที่เป็นมรดกตกทอดว่างเปล่า หรือขายให้กับนายทุน จึงเป็นเหตุผลทางด้าน ค่านิยมในเรื่องอาชีพ โดยที่คนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับการทำงานในบริษัท ในโรงงาน อุตสาหกรรมอยู่ในสังคมที่มีความทันสมัย จึงมีการปล่อยปละละเลยเรื่องพื้นที่ทำกินก็เกิดขึ้น

ชุมชนบ้านเลงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพราะสถานการณ์บีบบังคับด้วยเงื่อนไขและกลไก ทางเศรษฐกิจ ปรับสภาพตัวเองให้เข้ากับสิ่งล้าสมัยใหม่ที่กำลังรุมเร้าอยู่ รวมถึงวัฒนธรรมการ สร้างบ้านเรือน จากแต่เดิมเป็นบ้านยกสูง ทรงไทย มีกาแลอยู่บนหลังคา และใช้หลังคาทรงปั้นยา เพื่อระบายความร้อนและป้องกันฝนตกชุก แต่ปัจจุบันก็ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย

มีข้อสังเกตและคำตอบจากชาวบ้านว่า การสร้างบ้านเรือนในทรงแบบเก่าบ้างทันสมัย บ้าง แต่ไม่นิยมสร้างรั้วหรือกำแพงแน่นหนาหรือไม่มีรั้วหรือกำแพงเลย ส่วนคนที่เข้ามาหรืออพยพ เข้ามาภายหลังจากการสอบถามก็จะพบว่า เป็นคนต่างถิ่นที่เข้าไปประกอบอาชีพและปลูกสร้างที่ อยู่อาศัยนิยมสร้างบ้านมีรั้วหรือกำแพงล้อมรอบอย่างเห็นได้ชัด

การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตแบบไม่ทันตั้งตัวของชาวชุมชน เพราะการเร่งรัดพัฒนาพื้นที่โดย นำอุตสาหกรรมเข้ามาอยู่ร่วมกับชุมชน อีกทั้งไม่มีความรู้เกี่ยวกับอุตสาหกรรมและการปรับเปลี่ยน วิถีชีวิตแบบใหม่ เพราะไม่มีใครเข้ามาให้ความรู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น แล้วต้องปรับตัวอย่างไร ชุมชนต้องปรับตัวเอง โดยที่ภาครัฐหรือภาคเอกชนก็พัฒนาไปตามต้องการ ไม่มีองค์กรใดเข้ามา สอบถามถึงความต้องการของชุมชน ไม่ได้ทำประชาพิจารณ์ถึงความต้องการอย่างแท้จริงของ ชุมชนเกี่ยวกับโรงงานอุตสาหกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตด้านการประกอบอาชีพหรือสุข ภาวะที่ดีของชุมชน โดยที่ชุมชนตั้งตัวไม่ทัน บางท่านก็บอกว่าไม่ได้ตั้งตัวให้ทันแต่เป็นเพราะไม่รู้ ไม่เข้าใจและไม่อยากรู้ไม่อยากรู้ใครจะทำอะไรก็ทำไป จึงต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจาก การเกษตรไปเป็นคนรับจ้างในบริษัท ห้างร้าน แม้กระทั่งโรงงานอุตสาหกรรม

เด็กเยาวชนละเลยวิถีชีวิตเกษตรกรรมไม่ศึกษาถึงความจำเป็นตามระบบวิถีชีวิตและ วัฒนธรรม หันไปสนใจศึกษากลไกการพัฒนาแบบใหม่ที่อาศัยวิธีการศึกษา แล้วกระตุ้นด้วยการ ให้นักเรียนจากโรงงานอุตสาหกรรมและให้งานชดใช้ทุนและกลุ่มที่ยกฐานะทางการเงินด้วย วิธีการขายทรัพย์สินที่เป็นพื้นที่ทำกิน

เมื่อชุมชนบ้านเลงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนจากการทำนาเป็นทำสวน ทุกครอบครัวใช้ปุ๋ยเคมีในการปลูกพืช แต่ขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ปุ๋ยเคมีว่า มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง หน้าดินจะมีปัญหาและมีผลกระทบในรูปแบบใด แหล่งน้ำมีผลต่อการประกอบอาชีพในลักษณะใด เมื่อไม่รู้ถึงผลกระทบที่มีความรุนแรงของสารเคมี ขาดการป้องกันที่ดีทำให้ประชาชนเกิดล้มป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุที่แท้จริง เช่น เกิดโรคผิวหนัง โรคภูมิแพ้ ที่ร้ายแรงมากกว่านี้ คือ โรคมะเร็ง เป็นต้น ปัญหาอีกด้านหนึ่งที่ชาวบ้านในอดีตไม่ได้คำนึงถึงคือ การใช้สารเคมีในการกำจัดหญ้า นอกจากจะมีราคาแพงแล้วยังมีผลกระทบต่อหน้าดิน ต่อพืช ผัก ผลไม้ ต้นไม้และร่างกายอย่างเห็นได้ชัดแล้ว ยังเป็นการแก้ปัญหาด้วยการทำการเกษตรแบบตัวใครตัวมัน ในระยะหลังได้มีการรวมกลุ่มกันแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มค้าขาย

การปรับเปลี่ยนของชุมชนบ้านเลงจึงสามารถพิจารณาได้จาก 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยภายใน เป็นการปรับเปลี่ยนของคนในชุมชนบ้านเลงเอง เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเกษตร และด้านการศึกษา เป็นความต้องการที่จะให้ทุกด้านของชุมชนมีการพัฒนา เพื่อให้ชุมชนดีขึ้น เจริญขึ้นให้เท่าทันกับการพัฒนาประเทศ

2. ปัจจัยภายนอก ความต้องการของรัฐเพื่อต้องการให้ชุมชนได้มีการพัฒนาอันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศ เช่น ด้านอุตสาหกรรมเป็นตัวกระตุ้นทำให้ชาวชุมชนต้องปรับเปลี่ยนตนให้มีการเปลี่ยนแปลงเร็วขึ้น เพราะสภาพการณ์บีบบังคับทำให้ชุมชนต้องมีการปรับเปลี่ยน ทั้งนี้ชุมชนบ้านเลงต้องปรับเปลี่ยนบางอย่างเพื่อความเหมาะสมของชุมชนของตนตัวอย่าง เช่น พ่อแม่แต่ละครอบครัวต้องการให้ลูกได้เล่าเรียนก็ส่งไปเรียนในระดับที่สูงขึ้น เด็กเหล่านั้นก็มีอุปนิสัยเฉพาะไม่ชอบการทำไร่ทำนาและทำสวนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่ชอบใช้ชีวิตในห้างทำงานที่สบาย ๆ หรือรับจ้างเป็นพนักงานบริษัทที่มีความสะดวกสบายกว่า และมีรายได้ที่ดีกว่า พ่อแก่การดำรงชีพในช่วงของการปรับเปลี่ยน

ในช่วงการปรับเปลี่ยน ชุมชนบ้านเลงยังขาดความรู้ในเรื่องการใช้ปุ๋ยเคมีซึ่งส่งผลกระทบต่อร่างกาย หน้าดิน พืช ผัก ผลไม้ และแหล่งน้ำน้อยมาก แม้ทางการ (ภาครัฐ) ได้เข้ามาให้ความรู้ในรูปแบบการให้คำแนะนำ สาธิตในการผลิตปุ๋ยชีวภาพ และการใช้ปุ๋ยชีวภาพ การปรับหน้าดิน ก่อนเริ่มต้นการเพาะปลูก ไม่ได้มีการปรับปรุงดินที่เคยเป็นพื้นที่การเกษตรอันอุดมสมบูรณ์ นิยมใช้ปุ๋ยเคมี

การแก้ปัญหาของชาวบ้านเลง ช่วงการปรับเปลี่ยนอาศัยวิธีการเพาะปลูกทั้งพืชผัก ผลไม้ ด้วยปุ๋ยเคมีซึ่งมีราคาแพง ทำให้การเกษตรไม่ได้ผลมีผลกระทบต่อพืช ผัก และผลไม้ อย่างมาก

ชาวบ้านจำเป็นต้องหาวิธีการปรับเปลี่ยนตนเองมาเป็นการใช้ปุ๋ยหมัก แทนปุ๋ยเคมี เพราะปุ๋ยหมักชาวบ้านสามารถทำใช้เองภาครัฐเข้ามาให้ความรู้ ให้การช่วยเหลือ

สรุป ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแลงช่วงการปรับเปลี่ยน จะพิจารณาถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาจากจุดเริ่มต้นของชาวบ้านที่มุ่งเน้นผลผลิตมากเกินไปจนลืมความอุดมสมบูรณ์ของดินและสิ่งแวดล้อมด้านอื่น ๆ ที่จะตามมาด้วย รัฐบาลพยายามจัดพื้นที่สำหรับทำกิน และพื้นที่อุตสาหกรรมไว้ในพื้นที่เดียวกันโดยรัฐไม่ได้คำนึงถึงวิถีชีวิตที่จะเปลี่ยนแปลงไปของคนในชุมชนปัญหาที่แท้จริงจะมีอยู่ 2 ปัญหาใหญ่ ๆ คือ ปัญหาภายใน เป็นความพยายามของชุมชนเองที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับความเจริญของการพัฒนาประเทศ ชาวบ้านแลงจึงมีความพยายามที่จะเพิ่มผลผลิตให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจในตลาด จึงไม่ได้ใส่ใจถึงผลกระทบที่จะตามมาโดยใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงหรือยาปราบ ศัตรูพืช จนทำให้ได้รับผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมรอบตัวตั้งแต่ในดิน หน้าดิน น้ำ อากาศ จนถึงการบุกรุกพื้นที่ป่า เป็นต้นและปัญหาจากภายนอก คือ รัฐจัดเป้าหมายกำหนดนโยบายเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยตรง

4) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแลงช่วงสร้างเครือข่าย

ชุมชนบ้านแลงไม่ได้มีความพยายามที่จะรณรงค์ให้เกษตรกรได้รวมตัวและรวมกลุ่มกันในการแสดงอัตลักษณ์ของชุมชน และตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัว การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากหมู่บ้านหนึ่งไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่งไม่มีความเข้มข้นพอ เครือข่ายการช่วยกันอนุรักษ์และดูแลธรรมชาติจึงมีความอ่อนแอ

เพื่อนบ้านส่วนใหญ่ที่ช่วยกันดูแลป่าส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มวัยรุ่นและกลางคนจนมาถึงรุ่นผมก็ 60 กว่าปีแล้ว ต้องช่วยกันดูแลด้วยการปลูกจิตสำนึกให้ใครคนใดคนหนึ่งดูแลไม่ได้ทุกคนต้องช่วยกัน ปัจจุบันก็มีกลุ่ม อบต. คอยเป็นหูเป็นตาให้ กลุ่มนี้ถือเป็นกำลังสำคัญแต่เครือข่ายชาวบ้านยังมีอยู่น้อย

ภาพที่ 13 ป่าชุมชนบ้านเลง

ในแต่ละหมู่บ้านก็จะมีเฉพาะกลุ่มคนคอยส่งข่าวกัน พวกเราจะถึงกันหมด เราไม่คิดว่าหมู่บ้านอื่นไม่ใช่พวกของเรา ทุกคนเป็นพวกเราทั้งหมด เพราะฉะนั้น ทุกคนต้องคอยดูแลทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

ชุมชนที่ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี ยาปราบศัตรูพืช อุปกรณ์ในการทำสวน ทำนา ทำไร่ มีราคาแพง ไม่ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้

ในบางช่วงไม่มีผลผลิตจากพืชสวน พืชไร่ ขาดแคลนน้ำ เพราะไม่มีระบบชลประทานรองรับ ชุมชนบ้านแลง ต้องซื้อน้ำมาใช้ในการอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน เพราะน้ำจากบ่อก็ไม่สามารถใช้ได้เหมือนดังแต่ก่อน เพราะมีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ใกล้ชุมชน มีสารเจือปนออกมาโดยไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นเพราะสาเหตุใด หรือกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมประเภทใดที่ปล่อยของเสียออกมา

เบื้องต้นชุมชนไม่ได้มีการเตรียมตัวเพื่อเรียกร้องให้โรงงานอุตสาหกรรมหยุดกิจกรรมการผลิตที่มีผลกระทบต่อชุมชน หรือปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานของโรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ทั้งต่อดิน น้ำ อากาศและชีวิตของผู้คนในชุมชนน้อยมาก

ชุมชนบ้านแลงต้องปรับตัวและตระหนักถึงความสำคัญของการเกษตร แต่ก็มีปัญหาเรื่องการตลาด ขาดต่อการควบคุม แต่ละหมู่บ้านใครที่มีอาชีพหรือภูมิปัญญาในด้านใดก็ยังไม่ช่วยกันถ่ายทอดถึงกัน

4.1.3 สรุปปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนของชุมชนบ้านแลง

ผลจากการศึกษาปัญหา ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกี่ยวกับดิน ป่าไม้ และน้ำ เป็นกิจกรรมที่เกิดจากประชาชนในชุมชนทั้งที่อยู่เดิมและอพยพเข้ามาอยู่ใหม่และกลุ่มนายทุนเบื้องต้นชาวชุมชนบ้านแลงไม่ได้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น เน้นความต้องการของตนเป็นหลักเช่นการตัดไม้ทำลายป่าอันเป็นป่าต้นน้ำ ซึ่งมีมาตั้งแต่ยุคบุกเบิกจับจองพื้นที่ทำกินของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่เข้ามาอยู่อาศัยทั้งถาวรและกึ่งถาวรอย่างหนาแน่น จนนำไปสู่การขยายตัวซึ่งส่งผลทำให้ชุมชนต้องปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อรองรับกับปัญหาที่รุนแรงเข้ามาเข้ามาในชุมชนโดยไม่ได้มีการสร้างเครือข่ายดูแลชุมชน จนทำให้ทรัพยากรในท้องถิ่นถูกใช้ไปอย่างไม่ทะนุถนอมจนทำให้ผลผลิตต่ำลง ฉะนั้น ปัญหาการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติของชุมชนบ้านแลง จะมีอยู่ 4 ปัญหาด้วยกัน คือ ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ดิน ปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำ ปัญหาเกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งปัญหาเหล่านั้นมีจุดเริ่มต้นแบ่งออกเป็น 4 ช่วงปัญหา คือ

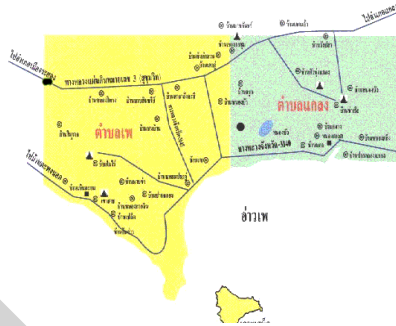
ช่วงบุกเบิก : ชุมชนบ้านเลงเป็นชุมชนที่ขาดความเจริญมีชนชาวช่องเป็นคนพื้นเมือง กลับไม่มีความผูกพันกับอำนาจรัฐอย่างอิสระพึ่งตนเอง รัฐไม่ได้เข้าไปจัดระเบียบ ไม่ได้มีมาตรการในการควบคุมดูแลให้ระบบนิเวศน์มีความอุดมสมบูรณ์ ขาดความรู้ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ ธรรมชาติ และอยู่นอกเขตชลประทาน

ช่วงขยายตัว : ชุมชนบ้านเลงมีประชากรเพิ่มมากขึ้นจากชนพื้นเมืองเดิม และกลุ่มคนที่อพยพเข้าไปจับจองพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย โดยอาศัยวิธีการแผ้วถางพงดงป่า เผาป่า เพื่อเปิดพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย จนก่อให้เกิดปัญหาการทำลายป่าซึ่งเป็นป่าต้นน้ำ

ช่วงปรับเปลี่ยน : ชุมชนบ้านเลงได้ใช้ชีวิตแบบพอมีพอกินมาเป็นระบบทุนนิยม มีการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเพิ่มมากขึ้น จากเดิมนิยมใช้ปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยคอกก็กลับใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อเร่งผลผลิตออกสู่ตลาดให้ได้มากที่สุด

ช่วงสร้างเครือข่าย : เป็นการทราบปัญหาของการทำลายและบุกรุกป่าของคนในชุมชนและคนต่างถิ่น ประชาชนไม่ใส่ใจต่อการเข้าร่วมโครงการในเบื้องต้น เพื่อดูแลสุขภาพธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น จึงเริ่มต้นด้วยการปลูกสำนึกชุมชนให้เห็นความสำคัญเพื่อดูแล ปกป้อง คุ้มครองป่าให้รอดพ้นจากการบุกรุกพื้นที่สาธารณะเพื่อประโยชน์ของชุมชน ขาดผู้นำรุ่นใหม่ ๆ และการความช่วยเหลือจากภาครัฐในการสร้างเครือข่าย

4.2 ชุมชนบ้านแก่ง

ภาพที่ 14 แผนที่ชุมชนบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง
ที่มา : <http://pe.rayong.police.go.th/images/map.gif>

4.2.1 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านแก่ง

ประวัติศาสตร์บริเวณพื้นที่นี้ติดกันหลายๆ ตำบล ติดอำเภอใกล้เคียงจะเห็นได้ว่าในพื้นที่เหล่านี้ใช้ประวัติศาสตร์ชุดเดียวกันคือ เป็นพื้นที่ที่มีป่าทึบ และติดชายฝั่งทะเล โดยสันนิษฐานในพื้นที่บริเวณนี้ว่า น่าจะมีความเชื่อมโยงกันตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาไม่แน่ชัดถึงช่วงใด ซึ่งมีหัวหงส์แบบเดียวกับพม่าสามารถสังเกตได้จากวัดหงส์ซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อกับตำบลกะเจ็ดจะมีเสาหงส์อยู่ที่เสากำแพงวัด ซึ่งมีอายุยาวนานกว่า 300 ปี ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่สุดในบริเวณนี้ ปัจจุบันเสาหงส์ถูกถอดออกไปแล้วจึงไม่สามารถที่จะหาหลักฐานมาประกอบให้เห็นได้ เอกสารเก่าๆ ก็ไม่มีร่องรอยให้ศึกษามากนัก มีแต่เรื่องเล่าจากปากต่อปากและจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

จากนั้นก็มีการสันนิษฐานเป็นเชิงตำนานเล่าขานเกี่ยวกับวีรกรรมของพระเจ้าตากสิน ซึ่งไปพักรบที่วัดลุ่มมหาชัยชุมพล อำเภอเมือง จังหวัดระยอง แล้วออกเดินทางเพื่อไปตีเมืองจันทบุรี โดยไม่ได้เดินผ่านในเส้นทางป่าทึบ แต่มีข้อสันนิษฐานว่า พระองค์เคลื่อนกำลังพลไปตามชายฝั่งทะเลมากกว่าที่จะเดินกลางป่า และนักปราชญ์ของชุมชนได้กล่าวถึงพงสาวดาร (ไม่ปรากฏหลักฐาน) ได้กล่าวไว้ว่า พระองค์ก็ได้ผ่านเส้นทางบ้านแก่งเช่นเดียวกันโดยผ่านเส้นทางไปทางชายฝั่งทะเล

ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านแก่งซึ่งเป็นหนึ่งใน 11 ตำบลของอำเภอเมือง ชาวบ้านเป็นคนใจกว้าง ขยัน แข่งกันทำมาหากิน ต่อมามีปัญหาแก่งกัน จึงเรียกว่า “ตำบลแก่ง” และเพี้ยนมาเป็น “ตำบลแก่ง” ไม่ได้มีเกี่ยวข้องกับอำเภอแก่งแต่อย่างใดเพราะเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้ต่อกันกับอำเภอแก่ง มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 7 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1

บ้านเขายายชุม หมู่ที่ 2 บ้านวังปลา หมู่ที่ 3 บ้านท่าเรือ หมู่ที่ 4 บ้านหัวทุ่ง หมู่ที่ 5 บ้านเขาแก้ว หมู่ที่ 6 บ้านเนินพยอม หมู่ที่ 7 บ้านมาบจันทร์

ภาพที่ 15 เขายายชุม

ชุมชนแกลงเป็นเขตพื้นที่อยู่ห่างจากอำเภอเมืองเพียงไม่กี่กิโลเมตรและมีความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยที่ประชากรของชุมชนมีอาชีพ 2 ประเภท คือ

1. กลุ่มชนที่มีพื้นที่อยู่อาศัยติดกับภูเขาก็จะประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ตามแต่พื้นที่จะอำนวย

2. กลุ่มชนที่มีพื้นที่อยู่ติดกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก เมื่อศึกษาสภาพทั่วไปเป็นเนินเขาสลับกับที่ราบลาดลงสู่ชายทะเล มีเนื้อที่ทั้งหมด 42

ตารางกิโลเมตรมีอาณาเขตของตำบล

ทิศเหนือ ติดกับตำบลกะเจ็ด อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ทิศใต้ ติดกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทย

ทิศตะวันออก ติดกับตำบลชากพง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ทิศตะวันตก ติดกับตำบลเพ ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

4.2.2 ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแกลง

การศึกษาวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนของชุมชนบ้านแกลง โดยกำหนดประเด็นปัญหาออกเป็น 4 ช่วง คือ

1) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแกลงช่วงบุกเบิก

เมื่อประมาณ 100 ปีก่อนหลัง พื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์มาก ทรัพยากรธรรมชาติมีมากพอหรือเกือบจะกล่าวได้ว่า เหลือเฟือ ไม่ค่อยมีคนเข้ามาจับจองพื้นที่เพื่อทำกิน

เพราะในสมัยก่อนไม่มีอุปกรณ์ในการแผ้วถางพงเพื่อทำการ เกษตรหรือปลูกสร้างบ้านเรือน โดยไม่สนใจขนาดหรือความเสียหายที่เกิดขึ้น และไม่สนใจแม้กระทั่งจะอนุรักษ์หรือฟื้นฟูด้วยการปลูกป่า ชดเชย

คุณไพฑูรย์ สวัสดิ์สัน อธิบดีสมาชิกอบต.เกล่งได้กล่าวว่า “คนรู้เท่าไม่ถึง การณ์” โดยคิดบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อเป็นที่ทำกินให้มากยิ่งขึ้น ภาครัฐก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกลับสนับสนุนให้บุกเบิกพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ

ฝั่งทิศใต้ก็ติดกับอ่าวไทยมีความอุดมสมบูรณ์ ไม่ต้องลงทุนอะไรมากนักเพียงแต่ขยันก็พอกิน พื้นที่แห่งนี้ไม่มีระบบชลประทานมาตั้งแต่เดิมจนถึงปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้น้ำธรรมชาติ เช่น ลำคลอง น้ำฝน ขุดบ่อ ไว้ใช้ในฤดูแล้ง และมีคลองธรรมชาติที่ประชาชนได้อาศัย เช่น คลองเกล่ง มีต้นน้ำอยู่ตำบลสำนักทอง คลองกะเจด เป็นคลองเดียวกับคลองท่าเรือเกล่ง และคลองตานตร

ลุงสมซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชนได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 50 ปี ได้กล่าวถึงการเป็นอยู่ของคนในสมัยก่อนก็อยู่กันเป็นหย่อม ๆ มีกลุ่มชนเผ่าเดิมคือ ชาวซอง ผู้คนจากที่อื่นอพยพเข้ามาในพื้นที่บริเวณนี้น้อยมาก เพราะมันลำบากเต็มไปด้วยป่าทึบที่แสนจะอันตราย จะมีก็เฉพาะคนในพื้นที่เท่านั้นที่นิยมเข้าป่าเพื่อล่าไก่ป่า ตัดไม้หาฟืน เผาถ่าน แต่ก็ไม่ได้มีความรู้ในการที่จะอนุรักษ์ เมื่อได้อย่างเพียงพอส่วนที่เหลือไม่รู้จักเก็บ และไม่รู้ว่าจะเก็บอย่างไรหรือขนกลับอย่างไร ทั้งมันให้รักป่านั้นแหละ ทำให้ป่าถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของคนสมัยก่อน ทั้งก่อให้เกิดความรุนแรงของไข้มาเลเรียจังหวัดระยองเป็นอันดับ 2 ของประเทศไทย รองจากจังหวัดกาญจนบุรี (สัมภาษณ์)

มีการล่าสัตว์เป็นกิจวัตรประจำวันของคนในสมัยนั้น รวมทั้งมีการตัดไม้ไปแปรรูปในโรงเรือแถวปากคลองตลาดอีกด้วย

การตัดไม้ของกลุ่มนายทุน จะมีที่เขาวาย กะเจดที่เป็นป่าต้นน้ำ ทำให้ระบบนิเวศน์ขาดความสมดุล

สมัยก่อน ชาวบ้านเขามีความเชื่อในการทำมาหากินว่า ใครทำมากได้มาก จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้กลุ่มคน 4 กลุ่มออกมาตัดไม้ทำลายป่าประกอบด้วย

1. ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ดั้งเดิมโดยต้องการบุกเบิกพื้นที่และขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้น
2. ชาวบ้านที่อพยพเข้ามาจากต่างถิ่นที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่และจับจองพื้นที่ทำกินให้เพียงพอแก่ความต้องการ
3. กลุ่มนายทุนที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้และการประมงเพื่อขยายฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของตน

4. กลุ่มอิทธิพลที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับภาครัฐและกลุ่มทุน เข้ามาขยายพื้นที่อำนาจของตนออกไป

ในหลายพื้นที่ที่มีลักษณะทางกายภาพที่ไม่แตกต่างกัน ผู้คนมีลักษณะนิสัยใจคอคล้ายคลึงกันทั้งความเชื่อ การประกอบอาชีพ และวิถีชีวิตการเป็นอยู่ การอาศัยพื้นที่และแหล่งน้ำอย่างเดียวกัน คือ อาศัยน้ำฝนในการทำนามาตั้งแต่เดิม ไม่ได้ใช้ระบบชลประทานเหมือนกับกลุ่มอื่นๆ เช่น บ้านค่าย นาดาช้าง เป็นต้น แหล่งน้ำจากธรรมชาติจึงเป็นส่วนสำคัญในการประกอบอาชีพและการใช้ชีวิตโดยรวม บางบ้านก็ขุดบ่อสำหรับไว้ใช้ในครัวเรือน และขุดบ่อสำหรับกักเก็บน้ำไว้สำหรับการทำการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง สภาพดินก็เป็นดินแดงเฉพาะในบางพื้นที่เท่านั้น น้ำจืดในพื้นที่ใกล้ทะเล แต่ก็ไปด้วยเหตุผลว่าเมื่อไรน้ำก็มันดันขึ้นท้องนา ทำให้ดินเค็มปนเปรี้ยว เวลาแห้งก็มีจีเกลือขึ้น น้ำฝนที่ขังอยู่พอมีแดดมันก็แห้งเป็นจีเกลือเหมือนกัน แต่ก็ไม่เหมือนกับจีแดดนาเกลือที่สมุทรสาครมากนัก แต่ก็สามารถขุดบ่อเจอน้ำจืดบ้างบางพื้นที่ ชาวบ้านก็ต้องอาศัยหน่วยงานราชการส่งน้ำเข้ามาเพื่อไว้สำหรับใช้สอย บ้างก็ซื้อน้ำเก็บไว้บริโภคในยามขาดแคลนหรือหน้าแล้ง น้ำฝนก็ไม่สามารถกักเก็บได้ เพราะสภาพของน้ำฝนมีลักษณะเป็นกรดนำมาบริโภคไม่ได้ เมื่อเก็บไว้จะสังเกตได้ว่ามีคราบคล้าย ๆ กับสนิมอยู่บริเวณผิวหน้า

ชาวบ้านเกลียดขุดบ่อกันเองไว้สำหรับกักเก็บน้ำในฤดูการเพาะปลูก จะเห็นว่าพื้นที่ทำกินจะเยอะชาวบ้านในสมัยก่อนจะอยู่กันห่าง ๆ แต่ก็สามารถไปมาหาสู่กันได้รู้จักกันโดยส่วนใหญ่

ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อที่มีมาตั้งแต่โบราณซึ่งมีตามฤดูกาลและผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่เดิมและที่อพยพเข้ามาอยู่จากภูมิภาคต่างๆ เช่น ประเพณีบุญข้าวหลาม ทำบุญศาลาช่วงสงกรานต์ การเล่นส่บ้าเพื่อเสี่ยงทาย วัตถุประสงค์คือการเลือกคู่ได้ต้นมะม่วง เป็นการสร้างความสนุกสนานความรื่นเริง ความสนิทสนมกลมเกลียวกันและสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและระหว่างคนจากชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ ได้ ชาวบ้านหรือคนทั่วไปที่พูดคุยกันเรียกว่าวัฒนธรรมบริสุทธิ์ที่เกิดจากต้นทุนทางวัฒนธรรมอันปราศจากการแอบแฝงในรูปแบบอื่นๆ สังคมจึงสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ต้นแบบทางสังคม ผู้สูงอายุจะเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่เด็กเยาวชนโดยการปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดในศีลธรรมอันดีงาม มีข้อวัตรปฏิบัติหน้าเชื่อถือเช่น การไปวัดทำบุญ เจริญภาวนา ไม่ต้องเสพอบายมุข อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติ คนกลุ่มนี้จึงเป็นต้นแบบที่น่ายกย่องแก่เด็กเยาวชนในสมัยนั้น ๆ

การถ่ายทอดภูมิปัญญาในสมัยช่วงบุกเบิก มีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับเด็กทางตรงคือ ประเพณีออกแขกเกี่ยวข้าว มีการร้องรำทำเพลงกัน กินข้าวด้วยกัน เป็นการจูงกันไว้ก่อนล่วงหน้าหรือในกลุ่มภาษาชาวของ หรือระยอง หรือ ชอง (ชอง) ใช้คำว่า “ว่า” ไว้

ก่อน หมายถึง การบอกขอแรงก่อนล่วงหน้าเพื่อให้บุคคลที่เขาได้ว่าไว้ได้เตรียมตัวก่อนล่วงหน้า หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การเอาแรง” ในวิธีการถ่ายทอดความสัมพันธ์แบบนี้ไม่ได้มีการอธิบาย กัน แต่สัมผัสได้โดยตรงเป็นความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น

ชุมชนบ้านแก่งในช่วงบุกเบิกเป็นพื้นที่ ๆ มีกลุ่มชนในแต่ละชาติพันธุ์เข้ามาอยู่อาศัย และใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันในพื้นที่โดยไม่มีกรอบจำกัดรัฐไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการ ดูแลในการบริหารจัดการ

จากการสอบถามกับคนในหมู่บ้านนี้ได้เล่าตรงกันว่า ในช่วงกลาง-ปลายกรุงศรีอยุธยา คนในพื้นที่มีไม่มากใช้ชีวิตอิสระมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนโดยเฉพาะชาวช่องจะมีลักษณะนิสัย การเป็นอยู่แบบเดียวกับชาวใต้ที่เรียกว่า “ชาวปักษ์ใต้” ในกลุ่มชาติพันธุ์ คือ ชาวกูย เขมร เป็นคน ชาวช่องได้อพยพเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกิน วิถีชีวิตไม่แตกต่างกัน ลักษณะการใช้ภาษาบางอย่างก็ เหมือนกัน เช่น ชื่อต้นไม้ “ต้นหลาอิน” ก็เรียกแบบเดียวกัน ชื่อพื้นที่ก็ไม่แตกต่างกันมากนัก ทั้ง 2 กลุ่ม จึงน่าจะมีความเชื่อมสัมพันธ์กันตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ยังมีการผสมผสานกันทาง วัฒนธรรม มีการกระจายกันอยู่ แต่ก็มีกันไปมาหาสู่กับกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งในสมัยก่อนช่วงบุกเบิกไม่ได้ แยกพื้นที่เขตการปกครองตามแบบอาณานิคมแบ่งกันเฉพาะความถนัดของแต่ละกลุ่มที่ใช้ ทรัพยากรที่แตกต่างกันเท่านั้น เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ ทำที่ตนเองถนัด ซึ่งไม่ได้คำนึงถึงผลที่ ตามมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจในผลกระทบที่จะตามมาใน อนาคต จึงทำให้เกิดความสุรุ่ยสุร่ายต่อการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติในทุก ๆ ด้าน เช่น เกิดปัญหา เกี่ยวกับดิน น้ำ ป่าไม้ เป็นต้น เป็นผลพวงจากการไม่รู้ ไม่เข้าใจ และกลุ่มอิทธิพลเชิงทุนนิยมด้วย อีกด้านหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า ในช่วงการบุกเบิกพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อชาวแก่งหรือชุมชนบ้านแก่ง เป็นอย่างยิ่ง ไม่ได้ให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากร

สรุป ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแก่งในช่วงบุกเบิก ไม่มีกฎ ระเบียบในการตัดไม้ทำลายป่า ทำได้ตามที่ต้องการ ไม่สนใจความเสียหายที่จะเกิดขึ้น ไม่สนใจ อนุรักษ์หรือฟื้นฟูด้วยการปลูกป่าชดเชย ประชาชนรู้เท่าไม่ถึงการณ์ บุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อทำกินมาก เกินไป ภาครัฐไม่ได้เข้ามาควบคุมดูแลหรือสนับสนุนให้ถูกวิธีและในปริมาณที่พอเหมาะพอควร แต่เป็นการเพิ่มนโยบายในการบุกเบิกพื้นที่มากขึ้นเพื่อพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ ขาดความรู้ ในการอนุรักษ์ และจัดเก็บไม้ที่เหลือนอกจากความต้องการ ส่วนไหนที่ไม่ต้องการก็ทิ้งไว้ในป่าหรือเผา ทำลายในป่าซึ่งเป็นผลกระทบในระบบนิเวศ ที่สำคัญต้นไม้ที่ถูกทำลายเป็นป่าต้นน้ำ ส่วนปัญหา ที่เกิดจากธรรมชาติคือน้ำเต็มคันท้องนาทำให้ดินเค็มปนเปรี้ยวเกิดขึ้นเกลือในฤดูแล้ง

2) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแก่งช่วงขยายตัว

จากการสังเกตพบว่า ชาวบ้านแก่งมีวิถีชีวิตร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่า ไม้ อากาศ และแร่ธาตุต่าง ๆ ที่อยู่ล้อมรอบร่างกายหรือครอบครัว ผ่านประสบการณ์ของคนในชุมชนหลายชั่วอายุคน และเป็นเรื่องยากที่จะค้นหาในเชิงเอกสารทางประวัติศาสตร์และเชิงวิชาการได้โดยตรงและชัดเจน แต่เป็นการเล่าปากต่อปากหรือมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การขยายตัวแบบค่อยเป็นค่อยไปจึงไม่รู้ว่ามีการขยายตัวมาในรูปแบบไหน อย่างไรบ้าง

และยังพบอีกว่า การขยายตัวของชุมชนบ้านแก่งที่เห็นอย่างชัดเจนคือพื้นที่บริเวณใกล้เคียงมีการเพิ่มจำนวนของประชากร มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้นกว่าเดิม เกิดการบุกรุกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ทำกินของกลุ่มคน ในพื้นที่แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1) กลุ่มอิทธิพลคือ กลุ่มคนที่มีอิทธิพลในท้องถิ่นและกลุ่มอิทธิพลที่เป็นนายทุนจากนอกพื้นที่ ซึ่งคนในกลุ่มนี้อาศัยอำนาจอิทธิพลในท้องถิ่นบีบบังคับซื้อขายที่ดินจากชาวบ้านที่ไม่มีอำนาจต่อรอง เพื่อประโยชน์ทางด้านอำนาจและธุรกิจของตน

- 2) กลุ่มชนดั้งเดิม หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ชชาติพันธุ์ใกล้เคียงกัน เช่น ชาวซอง เป็นต้น และยังมีความคิด ความเชื่อมาตั้งแต่เริ่มต้นของพื้นที่ชุมชนบ้านแก่ง

- 3) กลุ่มคนที่อพยพเข้ามาเพื่อจับจองพื้นที่ทำกินโดยบุกเบิกพื้นที่ให้กับตนเองและครอบครัว

คุณวิทยา กระแสสินธุ์ ได้อธิบายเกี่ยวกับกลุ่มคนที่ได้ขยายพื้นที่ทำกิน เพื่อทำธุรกิจจากพื้นดิน พื้นป่า และสร้างความเสียหายเป็นวงกว้าง โดยวิธีการที่ไม่เหมาะสมเช่น การตัดไม้ขายให้กับโรงเรื้อย หรือกลุ่มนายทุนที่ค้าไม้ โดยไม่มีการปลูกป่าชดเชย หากเป็นกลุ่มดั้งเดิมหรือกลุ่มอพยพใช้วิธีการเผาป่าไม้ เพื่อขยายพื้นที่ทำกิน วินีมีการลงทุนน้อยได้พื้นที่รวดเร็ว เกิดปัญหาระบบนิเวศ เช่น น้ำดินเสื่อม ดินน้ำถูกทำลาย ผลกระทบคือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล บางปีเกิดน้ำหลากก็ไม่มีดินไม้ไว้สำหรับเสียดทานแรงน้ำได้ เกิดปัญหาหมอกควันทางอากาศอีกด้วยซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจสุขภาพโดยรวมของประชาชนที่อยู่รอบ ๆ บริเวณ นอกจากนี้การเพิ่มประชากรและความต้องการใช้พื้นที่ทำกิน วิธีการประกอบอาชีพเปลี่ยนตามด้วยคนในชุมชนบ้านแก่งไม่มีวิธีการประกอบอาชีพเพื่อการค้าขายอยู่กันอย่างพอเพียงไม่มีอะไรมาบีบบังคับให้ต้องดิ้นรน ขวนขวายกับการทำมาหากิน เมื่อชุมชนขยายตัวการทำลายทรัพยากรธรรมชาติก็ตามมาและทุกคนยอมรับว่าเป็นปัญหาของชุมชน

คุณไพฑูรย์ สวัสดิ์สัน ได้อธิบายว่าชุมชนได้ขยายตัวไม่มีกรอบจำกัด และมีรูปแบบอาณานิคม มีการแบ่งเขตเห็นได้ชัดเพื่อสะดวกต่อการปกครอง การบริหาร และการจัดการของ

ภาครัฐ ส่วนประเด็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชนช่วงขยายตัว คือ แหล่งน้ำสำหรับทำกินตามธรรมชาติดินเงินใช้สอยไม่ได้ ทุกครัวเรือนอาศัยการขุดบ่อเพื่อกักเก็บน้ำสำหรับใช้บริโภค และใช้สอยเพื่อการเพาะปลูกในแต่ละฤดูกาล โดยภาครัฐไม่ได้การแจกจ่ายน้ำชลประทานเพื่อการเพาะปลูก การขยายตัวของชุมชนเป็นแบบเดียวกับชุมชนเมืองที่มีความแออัด มีความต้องการพื้นที่ทำกินคุณไผ่ทูลี่ สวัสดิ์สัน อธิบายถึงลักษณะของชุมชนที่อยู่ติดกับลำน้ำและภูเขาวามีการขยายตัวแบบเดิม ๆ ได้รับการดูแลจากภาครัฐน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ เช่น บริเวณทิศเหนือติดกับตำบลสำนักทองติดกับภูเขา ถัดไปก็เป็นตำบลตะพง ทิศตะวันออกติดกับอำเภอแกลง ทิศตะวันตกก็ติดกับตะพงทิศใต้ติดกับตำบลเพ ทิศเหนือติดกับตำบลตะพง ต่อมาเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ชุมชนบ้านแกลงมีการขยายตัวรูปแบบใหม่ คือ รูปแบบการตลาด รูปแบบเกษตรกรรม รูปแบบอุตสาหกรรม การเกษตร มีพ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนดราคา ราคาผลผลิตต่ำ ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแกลงช่วงขยายตัว เป็นปรากฏการณ์ที่สามารถพิจารณาตามลักษณะของปัญหาของคน 3 กลุ่มคือ

กลุ่มแรก : กลุ่มอิทธิพล ในท้องถิ่นและกลุ่มอิทธิพลที่เป็นนายทุนเข้ามารับสัมปทานตัดไม้และมีการบีบบังคับขายที่ทำกินที่ชาวบ้านบุกเบิกเพื่อทำกินขายให้กับกลุ่มนายทุน กลุ่มที่สอง : กลุ่มคนที่อพยพเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินด้วยการซื้อและแผ้วถางป่าและเผาป่าเพิ่มพื้นที่ทำกินและพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย

กลุ่มที่สาม : กลุ่มชนดั้งเดิมที่อยู่ในพื้นที่ได้ทำลายป่าซึ่งเป็นป่าต้นน้ำโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ช่วงการขยายพื้นที่ทำกินมีการบุกรุกป่า เผาป่า จนทำให้สภาพป่าเสื่อม ดินเสื่อม สภาพจากการเผาป่าอย่างต่อเนื่อง ฝนจึงไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดมลภาวะจากการเผาป่า

3) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแกลงช่วงการปรับเปลี่ยน

จากการสังเกตพบว่า ชุมชนบ้านแกลงได้ปรับเปลี่ยนวิธีการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติในรูปแบบ ต่างๆ ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคมโดยที่ไม่มีมีความรู้ความเข้าใจต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมีการเร่งการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำสวน โดยเร่งการบำรุงพืชด้วยปุ๋ยเคมีทำลายวัชพืชด้วยสารเคมี ใช้ยาฆ่าแมลง เพื่อสนองความต้องการตลาด การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เรียกว่า “ทำมาหากิน” คือ หากินวันต่อวัน เช่น ทำเลื่อกระจุคเพื่อใช้สอย ทำเลื่อด้วยกก ทำกะปิไว้บริโภคในครัวเรือน ต้องปรับเปลี่ยนด้วยการเร่งผลิต ไม่มีระบบปลูกทดแทน ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ทั้งด้านการบริหาร การปกครอง

คุณประเทือง พลอยศิริ ได้ให้ข้อสังเกตว่า การปรับเปลี่ยนชุมชน คนในชุมชนสถานะของชุมชนแบบเดิมมาเป็นชุมชนธุรกิจหรือเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น กลายเป็นหน่วยของสังคมเมืองที่ต้องใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับหน่วยที่แตกต่างจากสังคมดั้งเดิม เช่น ห้างสรรพสินค้า ตลาดกลาง

ตลาดสดขนาดใหญ่ ทำให้ชุมชนต้องปรับ เปลี่ยนไปตามรูปแบบและขนาดของหน่วยที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ ภาครัฐมีวัตถุประสงค์ต้องการพัฒนามากกว่าความต้องการของชุมชน เป็นที่น่าสนใจเพราะคุณประเทือง พลอยศิริ ได้พูดตามความรู้สึกและต้องการวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ที่สงบไม่ซับซ้อน ไม่วุ่นวาย เป็นไปตามข้อเท็จจริงที่สามารถอธิบายได้และสัมผัสได้กลับคืนมา

ภาพที่ 16 บ่อกักเก็บน้ำของชาวบ้านในชุมชนบ้านแก่ง

คุณธงชัย พงษ์ศิลา ได้บอกข้อเท็จจริงตามเส้นทางธรรมชาติที่บ่งบอกวิถีชีวิต เช่น เขาตะแคง เขายายขุม ซึ่งเป็นพื้นที่ติดกับตำบลสำนักทอง หมู่ที่ 5 เขาแก้ว เป็นต้นน้ำไหลตามลำธารสำหรับส่งน้ำและรองรับน้ำในฤดูฝน คลองแก่ง คลองตาประกอบ แล้วไปออกคลองกรุนและมีอ่างเก็บกักน้ำสำหรับใช้ในชุมชนเรียกว่า อ่างมาบจันทร์มีเนื้อที่ 1 ไร่ ปัจจุบันก็ตื่นเงินทำให้เกิดปัญหาน้ำเปลี่ยนทิศทางและเอ่อล้นออกนอกลำธารไม่สามารถส่งน้ำได้ดังเดิม แต่ก็ไม่มีใครสนใจถึงผลกระทบ เพราะแต่ละคนก็พยายามปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตด้วยการสนับสนุนให้บุตรหลานหรือเด็กเยาวชนในชุมชนได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อประกอบอาชีพที่แตกต่างกันออกไปโดยเฉพาะในโรงงานอุตสาหกรรม จนกลายเป็นปัญหาคือไม่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ด้วยเหตุผลค่าครองชีพที่สูงขึ้น รายได้ของคนในชุมชนต่ำลง ไม่สมดุลเรื่องรายได้กับรายจ่าย บางกลุ่มก็ขายที่ทำกินของตนเองแล้วอพยพตนเองไปทำมาหากินในท้องถิ่นอื่นหรือเพื่อ ใช้นี้สินหลังจากนั้นก็ไปเป็นลูกจ้างในสถานประกอบการทั้งที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ บางครั้งก็เกิดจากค่านิยมผิด ๆ ของชาวบ้านคือ ไม่ยอมให้บุตรหลานเรียนในโรงเรียนใกล้บ้าน ส่งไปเรียนในเมืองเพราะเขาคิดว่า เรียนแล้วไปเรียนต่อที่ไหนไม่ได้เพราะสู้เขาไม่ได้ แข่งขันอะไรกับเขาไม่ได้เลยเป็นการปรับ เปลี่ยนที่เป็นไปตามกระแสของสังคม ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแก่งช่วงปรับเปลี่ยน เกิดปัญหาทรัพยากรธรรมชาติด้านการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง สารเคมี

ตกค้างในดิน ในน้ำ และการตัดไม้ทำลายป่า เกิดปัญหาสุขภาพอันเป็นผลมาจากการใช้สารเคมี โรงงานอุตสาหกรรมอยู่ในพื้นที่ชุมชนหรืออยู่บริเวณรอบๆ ชุมชนมากเกินไปขาดการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ คนหนุ่มสาวทอดทิ้งอาชีพดั้งเดิมเข้าสู่ตลาดแรงงาน เกิดค่านิยมผิด ๆ ของการประกอบอาชีพ ขายที่ดินทำกินแล้วย้ายไปอยู่ต่างถิ่นหรืออยู่ในภาคตลาดแรงงาน

4) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแก่งช่วงสร้างเครือข่าย

คุณไพฑูรย์ ศาสตร์รัตน์ อดีตสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแก่ง ได้พยายามอธิบายว่า ชุมชนบ้านแก่งยังไม่มีรูปแบบของการสร้างเครือข่ายที่เกิดจากความต้องการของชุมชนที่แท้จริง แต่เป็นการจัดตั้งในรูปแบบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เครือข่ายที่ผ่านองค์การทางการเมืองมากกว่าที่จะเกิดจากความต้องการหรือสำนึกชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน เป็นอยู่แบบตัวใครตัวมัน มีปัญหาความขัดแย้งของชุมชนโดยผ่านการเมือง ระบบธุรกิจ และระบบทุนนิยม คนส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติแต่ให้ความสำคัญเฉพาะในการทำกิน มีการพึ่งพิงกันในระบบเครือข่าย เป็นเพื่อน สายสัมพันธ์ทางสายโลหิต มากกว่าที่จะเกิดเป็นองค์กรเครือข่ายที่มีระบบการพัฒนาต่อเนื่องและยั่งยืน

จากการสังเกตและสอบถามคนในชุมชนพบว่า ชุมชนบ้านแก่งยังขาดการรวมตัวกัน พึ่งพิงให้ผู้ใหญ่บ้านหาผู้มีความรู้ทางการเกษตรเข้ามาแนะนำ เช่น แนะนำการใช้ปุ๋ย การบำรุงดิน การดูแลทรัพยากร ดิน และน้ำ ส่วนใหญ่จะมีค่านิยมการใช้ปุ๋ยเคมีในการเกษตร เพราะการใช้ปุ๋ยหมักเบื้องต้นก็ซื้อบ้าง ภาครัฐนำมาแจกบ้าง แต่ก็ไม่เห็นผลตามที่ต้องการ จึงไม่เป็นที่นิยมของชาวสวน ชุมชนบ้านแก่งมีการเปลี่ยนผ่านของชุมชนโดยอาศัยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่ส่งผลให้ชาวชุมชนได้รับผลกระทบต่อวิถีชีวิตโดยตรงมาเป็นเวลายาวนานและต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแก่งช่วงสร้างเครือข่ายประชาชนไม่ได้ให้ความสำคัญและไม่ได้ให้ความร่วมมือในการช่วยกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติ เพราะต้องการอยู่อย่างอิสระแบบตัวใครตัวมันมากกว่าที่จะมาอยู่ร่วมกันและมีกิจกรรมร่วมกัน พึ่งพิงองค์กรของรัฐมากเกินไป เคยชินกับการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช เกิดความขัดแย้งของชุมชนผ่านการเมืองท้องถิ่นและการเมืองระดับชาติ ระบบธุรกิจ และระบบทุนนิยม ปัญหาการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติของชุมชนบ้านแก่งในแต่ละช่วงเวลาเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนอย่างร้ายแรงทั้งส่วนที่เป็นที่ดินทำกิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ ที่ที่ชุมชนต้องอยู่ร่วมเพราะฝีมือของคนในชุมชน คนที่อพยพเข้ามา รวมทั้งโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่รายรอบบริเวณชุมชน

4.2.3 สรุปปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนของชุมชนบ้าน

แกลง

ผลจากการศึกษา ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านแกลงมีอยู่ 3 ปัญหาหลักคือ ปัญหาการใช้ที่ดิน ปัญหาการใช้น้ำ และปัญหาการทำลายป่าไม้ ซึ่งจะได้กล่าวในแต่ละช่วงของปัญหา ดังนี้

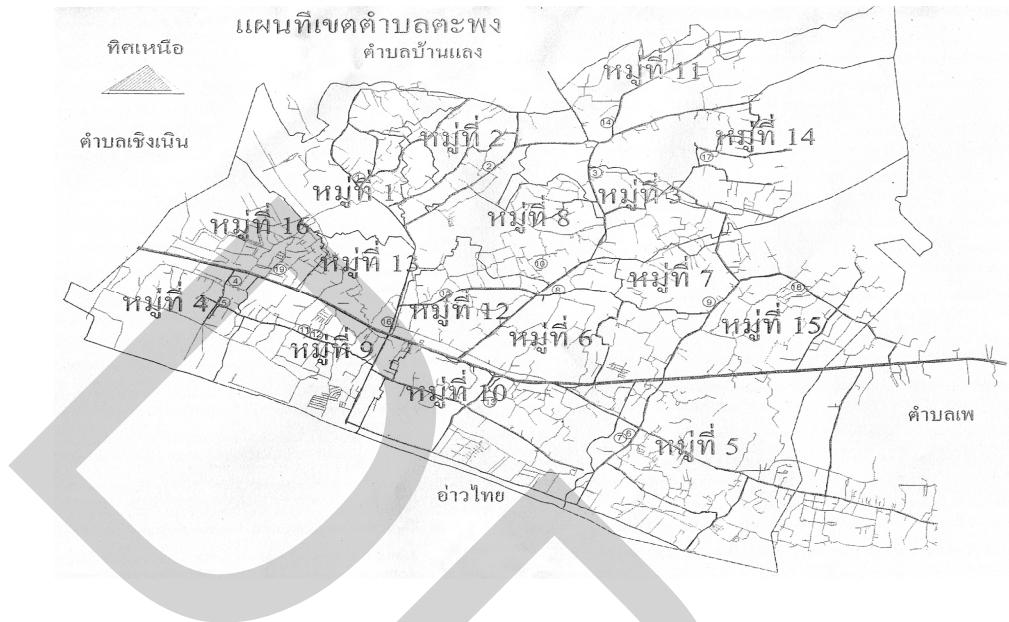
ช่วงบุกเบิก : ชุมชนบ้านแกลงเป็นชุมชนทางด้านวัฒนธรรม ประวัติ- ศาสตร์ ซึ่งมีคนพื้นเมืองคือชาวขอมอยู่อาศัย มีการตัดไม้ทำลายป่า บุกรุกป่า ตัดไม้มาทำฟืน เผาถ่าน สร้างบ้าน ด้วยขาดความรู้ ความเข้าใจในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ใช้ชีวิตอย่างอิสระตามความต้องการ เจ้าหน้าที่รัฐไม่จริงจังในการดูแลและควบคุม

ช่วงขยายตัว : ประชากรเพิ่มมากขึ้น ความต้องการพื้นที่ทำกินก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว มีการแข่งขันกันของกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น เผาป่าเพื่อทำการเกษตร เบื้องต้นเป็นเกษตรเชิงเดี่ยว เช่น มันสำปะหลัง อ้อย เป็นต้น

ช่วงปรับเปลี่ยน : ชุมชนบ้านแกลงเป็นชุมชนสูญเสียการพึ่งตนเองด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เคยอยู่ร่วมกับธรรมชาติ กลับต้องพึ่งพาสารเคมี ปุ๋ยเคมี เป็นต้น จากการดำรงชีพด้วยการทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวแบบพอเพียงกลับต้องเปลี่ยนแนวคิดเป็นการเกษตรเพื่ออุตสาหกรรมและเศรษฐกิจจึงต้องรีบเร่งแข่งขันกันอย่างเต็มที่ ปัญหาที่เกิดขึ้นคือดินเปรี้ยวบ้าง ดินเค็มบ้าง ซึ่งเป็นผลมาจากการใช้สารเคมีเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา ผลผลิตไม่ได้ผลเหมือนเดิม ราคาตกต่ำลง ค่านิยมในการขายที่ดินให้กับนายทุนเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวซึ่งเป็นหนทางที่รวดเร็วที่สุด ต้องอยู่ร่วมกับโรงงานอุตสาหกรรม

ช่วงสร้างเครือข่าย : ชุมชนบ้านแกลงไม่ได้รับความร่วมมือและไม่ให้ความสนใจเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายแม้กับคนในชุมชนเดียวกันหรือชุมชนใกล้เคียง เพราะคนในชุมชนไม่เห็นความสำคัญในการสร้างเครือข่ายในการดูแลดิน ดูแลน้ำ และดูแลป่าไม้อันเป็นป่าต้นน้ำอย่างเป็นระบบ

4.3. ชุมชนบ้านตะพง

ภาพที่ 17 แผนที่ชุมชนบ้านตะพง

4.3.1 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านตะพง

คุณสมโภชน์ อายุ 51 ปี และคุณลุงขวัญ 72 ปี ได้เล่าความเป็นมาของชุมชนบ้านตะพงว่า ชุมชนบ้านตะพงมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์อยู่ไม่ห่างไกลจากตัวเมืองระยองมากนัก ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อกันกับชุมชนแกลงและชุมชนบ้านแดง มีการตั้งชื่อบ้านตะพง ซึ่งสมัยโบราณมีเรือสำเภของพ่อค้าคนจีนที่เข้ามาค้าขายโดยเดินทางมาค้าขายด้วยเรือสำเภามาในเส้นทางนี้เกิดอุบัติเหตุขึ้นทำให้เรืออัปปางลง ลักษณะของท้องเรือเรียกกันว่า "กะโพงเรือ" คือมีทั้งกะโพงนอก และกะโพงใน ชาวบ้านจึงพูดกันจากลักษณะของเรือและเสียงก็เพี้ยนมาเรื่อยๆ จากคำว่า "กะโพง" กลายมาเป็น "ตะพง" และได้มีการเรียกชื่อกันมาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา จนกลายเป็นตำบล "ตะพง" ในปัจจุบัน และเป็นพื้นที่เหมาะแก่การเกษตร ชุมชนตะพงอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตำบล เป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกันกับดินดอน ติดกับเขายายดา ที่เป็นต้นกำเนิดของคลองหลายสายเช่น คลองยายดา คลองตะเคียน และคลองตะพง แล้วก็ไหลลงสู่ทะเลอ่าวไทย ตำบลตะพงประกอบด้วย 16 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 1 บ้านตะพงใน หมู่ที่ 2 บ้านเนินชัน หมู่ที่ 3 บ้านยายดา หมู่ที่ 4 บ้านตะพง หมู่ที่ 5 บ้านชัน หมู่ที่ 6 บ้านเนินเสาธง หมู่ที่ 7 บ้านขากลาว หมู่ที่ 8 บ้านนา หมู่ที่ 9 บ้านตะพงนอก หมู่ที่ 10 บ้านปากัน หมู่ที่ 11 บ้านศาลเจ้า หมู่ที่ 12 บ้านหนองตารส หมู่ที่ 13 บ้านในบ้าน หมู่ที่ 14 บ้านบ่อหิน หมู่ที่ 15 บ้านห้วยมะเฟือง หมู่ที่ 16 บ้านตะกาด หมู่บ้าน

ที่มาอาณาเขตติดกับทะเล จำนวน 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 4 บ้านตะพง หมู่ที่ 5 บ้านชน หมู่ที่ 9 บ้านตะพงนอก และหมู่ที่ 10 บ้านป่าคัน สำหรับหมู่ที่ 16 บ้านตะกาด จะมีลักษณะเฉพาะกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ เพราะมีลักษณะธรรมชาติที่มีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ดินจะมีความเค็ม น้ำจะเป็นน้ำกร่อย การเพาะปลูกจึงไม่เป็นผลดีองหาแหล่งที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกและน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค จึงมีความยากลำบากมากกว่ากลุ่มหมู่บ้านอื่น ๆ ชุมชนบ้านตะพงมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ ทรัพยากรธรรมชาติเอื้อต่อการดำเนินชีวิต คนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา แม้บางพื้นที่ไม่เอื้อต่อการเกษตรเพราะลักษณะดินเป็นดินเค็มซึ่งอยู่ใกล้กับทะเลอ่าวไทย

4.3.2 ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านตะพง

การศึกษาวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในทุก ๆ ด้านแก่คนในชุมชน โดยกำหนดประเด็นปัญหาชุมชนออกเป็น 4 ช่วงคือ

1) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านตะพงช่วงบุกเบิก

ผู้วิจัยได้เข้าไปนั่งพูดคุยกับคุณลุงขวัญและสมาชิกของชุมชน บรรดาผู้ที่เข้าร่วมที่มีอายุน้อยที่สุดก็ 50 ปี สูงสุดก็ 86 ปี ซึ่งมีประสบการณ์ที่ยาวนาน ผ่านร้อนผ่านหนาวมามาก เล่าให้ผู้วิจัยกับทีมงานอีก 3 คนฟังด้วยบรรยากาศที่เป็นกันเองซึ่งคำตอบที่ได้ก็น่าประทับใจตรงที่สถานที่พูดคุย ท่านชี้ให้ผู้ฟังพร้อมกับจะบอกว่าพื้นที่ตรงนี้เป็นพื้นที่โบราณมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของสังคมในละแวกนี้ ต้นมะม่วงต้นใหญ่ ประมาณ 3-4 คนโอบ แล้วมีไม้กระดานยกเสาสูงขึ้นระดับเอว บรรดานักปราชญ์ชุมชนที่ร่วมพูดคุยก็ให้ผู้วิจัยทายว่าต้นมะม่วงอายุสักเท่าไร ซึ่งเป็นการยากที่จะได้คำตอบ แต่โดยข้อสันนิษฐานก็ประมาณสัก 50 กว่าปี ซึ่งเป็นคำตอบที่ให้ค่าเวลาน้อยเกินไป ท่านก็เฉลยให้ฟังด้วยการกล่าวเอ่ยด้วยสนิทคุ้นเคยกับต้นมะม่วงต้นนี้เป็นอย่างดีว่า ตอนนั้นพ่อของลุงก็อายุ 80 กว่าปี เกือบ 90 ปี แล้วตอนนี้ลุงก็อายุ 70 กว่าปี เพราะก่อนหน้านี้หมายถึงสมัยคุณพ่อของลุงเด็ก ๆ ต้นมะม่วงต้นนี้ก็อยู่ก่อนแล้ว อย่างต้นนี้จะประมาณ 150 ปี ประวัติศาสตร์ของพื้นที่นี้ที่มีคนเข้ามาอาศัยน่าจะอยู่ในช่วงอยุธยาตอนกลาง ซึ่งไม่มีเอกสารรองรับแต่เป็นคำบอกเล่าของชาวบ้านที่เคยอยู่จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

ภาพที่ 18 ต้นมะม่วงอายุประมาณ 150 ปี อยู่ในพื้นที่ของลุงขวัญ

ภาพที่ 19 สถานที่สำหรับการสนทนากลุ่มระหว่างชาวบ้านและผู้วิจัย
และเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านรวมกลุ่มสนทนากันทุก ๆ วัน

จากการสังเกตและพูดคุยกับคนในชุมชนบ้านตะพงพบว่า มีจำนวนหมู่บ้านถึง 16 หมู่บ้าน เป็นพื้นที่กว้างกว่า 2 ตำบลที่ได้ทำการศึกษามาแล้ว ชุมชนที่อยู่อาศัยของคนพื้นเมืองดั้งเดิมที่พูดภาษาระยองโดยตรงไม่เหมือนกับพวกเราในปัจจุบันคือ ชาวฦอง หรือชอง แต่ในปัจจุบันกลุ่มนี้ก็อพยพไปอยู่ที่อื่นคือ จันทบุรี ตราด ในระยองจริงๆ ซึ่งเหลือน้อยแล้วยังมีบางพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองที่ทางการอนุรักษ์และสนับสนุนให้คนกลุ่มนี้ได้ดำเนินชีวิตตามรูปแบบดั้งเดิม มีประเพณี และการใช้ภาษาท้องถิ่น การทำมาหากินก็จะเป็นการหาของป่า ล่าเนื้อ อยู่ตามป่าเขาเป็นหลักไม่ชอบวุ่นวายแบบเมืองที่เราเป็นอยู่ในปัจจุบัน วิถีชีวิตโดยทั่วไปของชาวชองก็เร่ร่อนไม่อยู่กับที่ใช้ชีวิต

แบบเรียบง่ายจะสังเกตได้จากบ้านเรือนใช้วัสดุที่อยู่ในท้องถิ่น เชื้อเรื่องผีสางเทวดา และพระพุทธรูปศาสนาควบคู่กันไป การเคลื่อนย้ายของคนกลุ่มนี้ไม่ค่อยมีใครรู้เรื่องราวเขามากนัก โดยข้อสันนิษฐาน ชาวซองเป็นชนกลุ่มแรกที่อยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณนี้ ปัจจุบันก็ไม่ค่อยชัดเจนมากนัก เพราะคนกลุ่มอื่นเข้ามาแล้วอาศัยความคุ้นเคยกันแต่งงานอยู่กินกัน จนมองไม่ออกว่าคนไหนเป็นของ คนไหนเป็นคนไทยอพยพเข้ามา วัฒนธรรมก็ถูกผสมผสานเข้าด้วยกันจนแยกไม่ออก ส่วนภาษาก็เพี้ยนไปพอ สมควร คนกลุ่มนี้จะอยู่ในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา เพราะพื้นที่บริเวณนี้ในสมัยก่อนที่กลุ่มซองจะโยกย้ายไปอยู่ในพื้นที่จันทบุรี ตราด ก็มีกลุ่มอื่นที่อพยพเข้ามาบ่งบอกถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมเช่น อพยพมาจากทางใต้เพราะเมื่อสังเกตให้ดีพื้นที่ต่าง ๆ มีการเรียกชื่อชุมชนเป็นลักษณะแบบเดียวกันกับทางภาคใต้ของประเทศไทย ภาษามีสำเนียงการใช้ที่ใกล้เคียงกัน วิถีชีวิตก็ใกล้เคียงกัน บ้านเรือนมีน้อยห่างกันเป็นกิโลเมตร มีการเดินไปมาหาสู่กัน มีอะไรก็ส่งข่าวถึงกันหมด ออกไปทำไร่ ทำนา ผ่านบ้านคนโน้นคนนี้ก็แวะมาทักทายกันแบบสารทุกข์สุกดิบกันทุกวัน สร้างความคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ไม่มีเรื่องทะเลาะกันในสมัยก่อนมีความสุขจริง ๆ แล้วก็อยากให้ชุมชนแถบนี้เป็นเหมือนแต่ก่อนที่ไม่มีอะไรเข้ามาทำให้รู้สึกว่าเป็นคนละพวก คนละกลุ่มในสมัยก่อนไม่มีการเมือง เข้ามาเกี่ยวข้องกับ ชาวซองไม่มีความรู้ในการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติ ตัดไม้ เผาฟันล่าสัตว์ตามลักษณะวิถีชีวิต โดยไม่รู้ว่า การกระทำความผิดเหล่านี้จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตในระยะยาว จึงทำกันตามความเคยชิน เพราะไม่มีกฎหมาย ไม่มีการควบคุม ไม่มีการปลูกป่าชดเชย ทำให้เกิดปัญหาทรัพยากร ธรรมชาติเช่นดิน น้ำ และป่าไม้ รวมทั้งระบบนิเวศในด้านอื่น ๆ อีกด้วย คนกลุ่มนี้มักจะมีการรวมตัวกันตามหรืองานบุญประจำปีเป็นหลักเช่นงานบุญเทกระเจาด วันตรุษ วันสารท และวันสงกรานต์ อาชีพของคนในพื้นที่บริเวณนี้ส่วนใหญ่ก็จะเป็นการทำนาตามฤดูกาล ไม่มีนอกฤดูกาลอาศัยน้ำในลำคลองตามธรรมชาติ ไม่มีระบบชลประทาน ต้องรอน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ และน้ำฝน ในสมัยก่อนๆ ไม่น่าเป็นห่วงเพราะฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล สามารถวางแผนในการประกอบอาชีพทำนากันอย่างเหมาะสม แต่ปัญหาอยู่ที่ว่ามีการปลูกพืชซ้ำ ๆ กันและไม่มีวิธีในการบำรุงหน้าดิน มีการประกอบอาชีพแบบยถากรรม

จากการศึกษาพบว่า ในช่วงบุกเบิกมีปัญหาเหมือนกับสมัยก่อนเพราะรัฐไม่ได้เข้ามาดูแลและไม่ได้เข้ามาจัดการอะไรกับชุมชน ใครจะทำอะไรก็ได้ไม่มีใครว่า (เอาผิด) ไม่ต้องกลัวความผิด บางคนก็ขึ้นไปตัดไม้บนภูเขาซึ่งเป็นป่าต้นน้ำ และบางคนก็ขยายพื้นที่ทำกินบริเวณใกล้ภูเขาด้วยการถางพงตัดไม้ เพื่อขยายพื้นที่ทำกินไว้ให้กับลูกๆ บางคนตัดไม้ไปเพื่อทำฟืนบ้าง ทำที่อยู่อาศัยบ้าง ในส่วนที่ทำที่อยู่อาศัยนั้น เป็นการตัดไม้แล้วเลื่อยต้นไม้นั้นตามที่ต้องการบ้าง ไม่สอดคล้องกับความต้องการ ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง เมื่อไม่ได้ดังที่ต้องการก็ทิ้งไว้ในป่า หรือไม่ก็เผาไม้ในป่า ซึ่งเป็นเหตุทำให้เกิดไฟป่า เขาก็จะทำกันอย่างนี้โดยไม่ได้เสียค่าอะไรเพราะป่ามันเยอะ จะ

ตัดเท่าไรก็ได้ทางการ (รัฐ) ไม่ว่าอะไร เพราะรัฐก็ต้องการให้คนขายพื้นที่อยู่แล้ว ปัญหาที่เห็นได้ชัดคือ เมื่อดินน้ำถูกทำลายไปเพราะความมั่งง่ายของคน คนที่อยู่ปลายน้ำหรือข้างล่างก็พลอยลำบากไปด้วย ฝนก็เริ่มไม่ตกต้องตามฤดูกาลน้ำเริ่มน้อย ถ้าคลองเริ่มตื้นเขิน หน้าแล้งก็จะแล้งจัดเป็นอย่างนี้มาหลายสิบปีแล้ว ปัญหาเรื่องทรัพยากรธรรมชาติมีเพียงไม่กี่เรื่อง ที่มีปัญหาที่เพราะถูกทำลายโดยกลุ่มคนที่มั่งง่าย กับกลุ่มนายทุน โรงเรือบ และผู้มีอิทธิพลในพื้นที่มากกว่า โดยรวมแล้วทรัพยากร ธรรมชาติในพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่ต้องการของคนหลายกลุ่ม ไม่ได้มีการแก้ปัญหาอะไรปล่อยไปตามยถากรรม เพราะทุกคนก็ไม่ว่า ป่าไม้ ต้นน้ำ และสายน้ำแหล่งทำมาหากินของคนมีวงจรเชื่อมต่อกัน เมื่อบาดน้ำชาวบ้านก็แก้ปัญหาด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านคือ ขุดบ่อไว้ใช้เอง สมัยก่อนชาวบ้านขุดบ่อลงไปสักเมตรก็เจอตาน้ำแล้ว น้ำเยอะความเดือดร้อนในสมัยก่อนจึงไม่ค่อยมีให้เห็นเหมือนในสมัยปัจจุบัน พอถึงหน้าแล้งชาวบ้านซื้อน้ำมาไว้กินไว้ใช้ ส่วนจะปลูกพืชอะไรก็ต้องบริหารน้ำให้ดีอาจเกิดปัญหาตามมาเพราะพืชอาจขาดน้ำได้ ชาวบ้านช่วยเหลือกันและกัน

คุณลุงขวัญเจ้าของสถานที่สนทนาได้กล่าวว่า สมัยก่อนพวกเราเอง (ผู้ร่วมสนทนาเป็นชาวช่อง) แต่ไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือชาติพันธุ์เข้ามาพิสูจน์ให้ชัดเจน ส่วนรัฐไม่ได้เข้ามาช่วยเหลืออะไร แม้ด้านสาธารณสุขก็ต้องดูแลกันเองโดยมีหมอพื้นบ้าน คนที่มีความรู้ทำการรักษาอาการโรค ด้วยเวทมนต์ คาถาอาคมหรือใช้ตำรายาพื้นบ้านที่เขาได้เรียนมาหรือได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา ไม่มีเครื่องมือเครื่องใช้อะไรเลย เมื่อก่อนไม่มีโรคอะไร มีแต่ไข้มาลาเรียในท้อง ไข้ประจำวัย แล้วก็รักษาหายเป็นบางคน แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยมีใครเป็นกัน วิธีการเขาใช้โหล (ขวดโหล) จุกกระดากหรือสำลีแห้งเข้าไปให้มันอุดออกมาให้หมด วิธีการเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่อาศัยร่วมกันมีพื้นที่ทำกิน (ดิน) มีแหล่งน้ำ ห้วยหนอง คลองบึงมีปลาชุกชุมชาวบ้านสามารถดำรงวิถีชีวิตในฤดูแล้งได้ตามสะดวกเหมือนเป็นข้อตกลงหรือมีสิทธิตามธรรมชาติ เป็นความผูกพันที่ลึกซึ้งมาก

จะเห็นได้ว่า ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านตะพงช่วงบูกเบิก เป็นสภาพปัญหาที่เหมือนกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ในละแวกเดียวกันโดยเฉพาะช่วงบูกเบิกมีบูกรุกพื้นที่ด้วยการทำลายป่าไม้ เกิดจากความต้องการที่จะดำรงชีพของตนเอาไว้ไม่รู้ ความไม่เข้าใจ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และความมั่งง่ายของบางคนและบางกลุ่ม เช่น ชาวบ้าน กลุ่มนายทุน และกลุ่มอิทธิพลในท้องถิ่น เข้าไปบุกเบิกป่าด้วยการแผ้วถางป่าเพื่อทำกิน และล่าสัตว์ รัฐไม่ได้เข้าไปจัดระเบียบหรือออกพระราชบัญญัติเพื่อดูแลและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำที่เป็นแหล่งหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตโดยผ่านลำน้ำตามธรรมชาติ

2) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านตะพงช่วงการขยายตัว

จากการศึกษาพบว่า การอพยพเข้ามาของประชากรจากภูมิภาคต่างๆ ทำให้ความต้องการทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้น เช่น ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน ชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องขยายตัวออกไป ไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่า ชุมชนมีการขยายตัวไปตั้งแต่เมื่อไหร่ ปีไหน พ.ศ.อะไร แต่ก็พอพิจารณาได้จากความสัมพันธ์ของคนสมัยก่อนเป็นครอบครัวใหญ่อยู่กันครบทั้งครอบครัว จึงทำให้บ้านเรือนอยู่ห่างกัน

คุณสมโภชน์ ผู้ช่วยผู้วิจัยที่อยู่ในชุมชนบ้านตะพงได้ระบุถึงการขยายตัวของชุมชนสมัยก่อนว่า เป็นไปตามลักษณะของการใช้ทรัพยากรที่ต้องการมากกว่า โดยไม่ได้มีขอบเขตอาณาบริเวณอะไรเป็นตัวกั้น การปกครองของบ้านเมืองก็เป็นแบบหลวมๆ มีผู้ใหญ่บ้านและกำนันเป็นผู้คอยดูแลแทนราชการ

จากการสังเกตจะเห็นว่า ความหนาแน่นของประชากรในบางหมู่บ้านก็เป็นไปตามลักษณะเดียวกันกับสังคมเมือง ความใกล้ชิด การเอื้ออาทรก็ลดน้อยลงทุกคนก็ห่วงพื้นที่ที่ไม่ให้ใครเข้ามาใช้สอยหรือใช้ประโยชน์ในยามที่ไม่ได้ทำการผลิตอะไร แม้ชุมชนจะขยายตัวอย่างหนาแน่นเพียงใดก็ตามสิ่งสำคัญคือทรัพยากร ธรรมชาติก็ยังคงมีอยู่เท่าเดิมแต่เสื่อมโทรมอยู่ตลอดเวลาเพราะประชาชนในชุมชนใช้ประโยชน์อยู่ตลอดเวลา การขยายตัวของชุมชนน่าจะสังเกตได้จาก

1. ความหนาแน่นของประชากร จากการศึกษาพบว่า ผู้ที่มีประสบการณ์ร่วมทั้งผู้นำชุมชนได้กล่าวว่า สมัยก่อนหมู่บ้านหนึ่ง ๆ ในบริเวณนี้มีผู้คนเพียงไม่กี่หลังคาเรือนซึ่งก็เหมือนกับชุมชนอื่นๆ ในโลก และอยู่ห่างกันมาก เวลาจะไปมาหาสู่กันก็จะไปหากันเฉพาะตอนกลางวันเท่านั้น เพราะตอนกลางคืนมันมืดต้องเดินทางด้วยเท้าใช้เวลาาน แต่เราก็อำกัน เดินกันไปพบปะเพื่อนบ้านทำความรู้จักกันและคุ้นเคยกันทั้งตำบล ปัญหาเรื่องความหนาแน่นไม่มี ในยุคหลังย้อนไปไม่ถึง 20 ปี ก็จะเห็นว่า มีผู้คนมากหน้าหลายตา อพยพเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมากหรือทุกภูมิภาคของประเทศก็ได้ ซึ่งไม่ใช่คนในพื้นที่เสียส่วนใหญ่ ผู้ที่เข้ามาแล้วก็ไม่อยากที่จะออกไปอยู่ที่อื่นมาตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ถาวรเลยก็มี หรือไม่ก็แต่งงานกับคนในพื้นที่ หรือซื้อที่ทำกินเอาไว้แล้วก็ไปๆ มา บ้านเรือนก็เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วอย่างที่เห็นในปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า การขยายตัวของชุมชนในแต่ละหมู่บ้านในสมัย ก่อนไม่อยากเพราะบ้านเรือนอยู่ห่างกัน แต่เมื่อประชากรหนาแน่น ความต้องการที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน ก็ต้องขยายตัวตามไปด้วย แต่จะขยายพื้นที่ได้ในวงจำกัด เพราะพื้นที่ส่วนหนึ่งที่เป็นของคนในพื้นที่ก็ถูกขายให้กับกลุ่มนายทุน โรงงานอุตสาหกรรม และที่เหล่านี้นั้นถูกกันเขตแดนเป็นที่ส่วนบุคคลบุคคลภายนอกห้ามเข้า จึงเป็นข้อจำกัดในการขยายและเป็นการสิ้นสุดของการใช้สิทธิตามธรรมชาติ

คุณยายกัญญา ภรรยาของลุงขวัญอายุ 78 ปี ได้ชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นสมัยก่อนการจับจองพื้นที่แล้วตัดไม้ ทำลายป่าต้นน้ำ เป็นปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากร ธรรมชาติในหลายด้านเช่น ปัญหาเกี่ยวกับดิน ปัญหาแหล่งน้ำ เป็นต้น

ลุงสม อดีตครูประจำบาลได้เล่าให้คณะผู้วิจัยฟังพบว่า ไม่มีใครสนใจปัญหาที่เกิดขึ้นใช้ทรัพยากรแบบมั่งง่าย ยังไม่มีความรู้ในเรื่องเหล่านี้ นอกจากนี้ปัญหาไม่ได้เกิดประชาชนที่อยู่อาศัยเพียงกลุ่มเดียว ยังมีกลุ่มนายทุน กลุ่มอิทธิพล ปัจจุบันปัญหาเหล่านี้ยังเป็นประเด็นที่น่าสนใจอยู่ แต่ที่ต้องทำความเข้าใจและยากต่อการแก้ไขคือ การอพยพเข้ามาของคนในแต่ละภูมิภาคแล้วจับจองพื้นที่ทำกิน จะเห็นว่า การขยายตัวของชุมชนเกิดจากความหนาแน่นของประชากรในชุมชนที่หลังไหลเข้ามาอย่างต่อเนื่อง แล้วตั้งรกรากอยู่ในชุมชนแล้วก็ขยายวงกว้างออกไปเมื่อเกิดความสัมพันธ์กันกับคนในชุมชน จึงทำให้พื้นที่ทำกินน้อยลง จากสังคมชนบทที่แปรสภาพเป็นสังคมเมืองที่มีความแออัด การขยายตัวของชุมชนในเวลาที่ผ่านมามองเห็นว่าภาครัฐไม่ได้จริงจังอะไรกับสิ่งที่เกิดขึ้นต่างคนต่างทำ แต่เวลาเกิดปัญหาก็ไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก แก้ปัญหาแบบหลวม ๆ สิ่งที่มาคือรัฐจะเข้ามาในรูปแบบให้คำแนะนำในเรื่องการไม่ตัดไม้ทำลายป่าในรูปแบบต่าง ๆ การอนุรักษ์ป่า เพื่อไม่ให้บุคคลใดเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าแต่ก็ยังมียุทธนายทุนและโรงเรือนที่เข้าไปตัดไม้ชาวบ้านไม่ทำแล้วเพราะเดี๋ยวนี้มันผิดกฎหมาย พื้นที่บ้านตะพงห่างไกลจากเขา (ภูเขา) ส่วนใหญ่ปัญหาจะอยู่ที่บริเวณเชิงเขามากกว่า บริเวณนี้เพียงแค่ได้รับผลกระทบจากการกระทำดังกล่าว และในช่วงหน้าแล้งก็ได้รับผลกระทบในรูปแบบไม่มีน้ำใช้ เมื่อต้นน้ำไม่มีน้ำก็ต้องหาน้ำกินเองโดยการขุดบ่อไว้ใช้ แล้วยังจะดี ทุกบ้านจะมีบ่อน้ำไว้กินไว้ใช้ แต่ถ้าพื้นที่ที่ห่างออกไปติดกับทะเลก็จะมีปัญหาขุดบ่อได้น้ำก็ใช้ไม่ได้เพราะมันจะออกกร่อยไปทางเค็ม

จากการสังเกตพบว่า พื้นที่นี้ขยายตัวตามโครงสร้างของประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ที่อยู่อาศัยก็เพิ่มมากขึ้นตามด้วย ความสัมพันธ์ของกลุ่มประชากรในหมู่บ้านที่แต่งงานกัน ครอบครัวจึงขยายออกไป จะเห็นว่าปัจจุบันจำนวนประชากรจะมีมากขึ้นทุกปี เด็กก็เพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุก็เพิ่มขึ้น แต่วัยแรงงานที่นี้จะลดลง

2. พื้นที่ใช้สอย จากการศึกษาพบว่า เมื่อคนเพิ่มขึ้นพื้นที่ใช้สอยไม่ได้เพิ่มตามสมัยก่อนไม่มีเขตแดน คนจะอยู่ตรงไหนก็ได้ หากพูดไปแล้วพื้นที่ชุมชนบ้านตะพง ชุมชนบ้านแลง และบ้านแก่งก็เป็นพื้นที่เดียวกันในช่วงประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา เพื่อความสะดวกในการปกครองของบ้านเมืองจึงมีการแบ่งพื้นที่ทำกิน พื้นที่อยู่อาศัยออกเป็นหมู่บ้าน เป็นตำบล และเป็นอำเภอ แต่ปัจจุบันยังมีพื้นที่อุตสาหกรรมเพิ่มเข้ามาอีกหน่วยภายในชุมชน แต่ก่อนใครจะอยู่ตรงไหน หากินตรงไหนก็สบายไม่ต้องงุ่นงายอยู่ได้สบายไม่มีใครว่ารัฐไม่ว่า อยู่กันแบบพี่ ๆ น้อง ๆ สมัยก่อนพื้นที่จึงไม่ใช่อุปสรรคหรือปัญหาของชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติก็ไม่มีผลกระทบ

อะไรต่อประชาชนหรือชุมชนเพราะพื้นที่บริเวณตะพงจะเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งพื้นดินหน้าดิน ผิวน้ำก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่ปัจจุบันพื้นที่กลายมาเป็นปัญหาและอุปสรรคของชุมชน เพราะต่างคนต่างแย่งชิงกันในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งคนภายในชุมชนเองและคนนอกชุมชนที่เข้ามากว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไรก็เกิดเป็นปัญหาว่าเมื่อประชากรเพิ่มขึ้นต้องอาศัยพื้นที่ที่มีจำกัดสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น การเข้ามาครอบครองพื้นที่ การขายพื้นที่ให้นายทุนก็มีให้เห็นอยู่ตลอดเวลา ที่สำคัญคือมีความหนาแน่นแบบเดียวกับเมืองมากขึ้น

3. การใช้สารเคมีอย่างกว้างขวาง จากการศึกษาพบว่า ทรัพยากรธรรมชาติทั้งดินและน้ำสมัยก่อนๆ ไม่ฝืดเคือง มีความ อุดม สมบูรณ์ มีความปลอดภัยสูงเพราะทุกคนในชุมชนรู้จักกันเป็นอย่างดี และคอยให้ความช่วยเหลือกัน ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นแม้ไม่มีรัฐหรือรัฐไม่เข้ามาให้ความช่วยเหลือชุมชนก็สามารถที่จะเลี้ยงตัวเองได้ อาชีพสมัยก่อนก็จะมีการทำนาทั้งหมดทั้งนั้น ไม่มีบ้านไหนไม่มีการทำนา เลี้ยงวัวไว้ไถนาที่มีทุกบ้าน เป็นวิถีชีวิตแบบเดิมๆ สมัยก่อนรุ่นพ่อรุ่นแม่เขาไม่รู้จักรักรเคมี เขาไม่ได้ใช้สารเคมี ไม่รู้จักการใช้ปุ๋ยเคมี ส่วนใหญ่ก็ใช้จี้วัว จี้ควาย จี้ไก่ จี้หมู ที่เลี้ยงไว้ในบ้านมาทำปุ๋ยใส่नाข้าว บำรุงพืชผัก มันก็ได้ผลดี แต่ก็ไม่มากเหมือนเมื่อใช้ปุ๋ยเคมี ผลผลิตที่ออกมาก็เพียงพอในฤดูกาลคือ ฤดูเว้นฤดู เพราะต้องอาศัยแหล่งน้ำจากธรรมชาติ ส่วนใหญ่ไม่ได้เน้นปลูกเพื่อขายแต่ปลูกเพื่อกินในครัวเรือน มีขึงเก็บข้าวที่เป็นผลิตผลไว้ให้พอเหมาะไม่เยอะมาก แต่ในยุคหลังสภาพบ้านเมืองที่ต้องการผลิตสูง เจ้าหน้าที่ของรัฐก็เข้ามาแนะนำให้ใช้ปุ๋ยเคมี เพราะมันได้ผลผลิตสูง ราคาสูง ชาวบ้านก็เลยแห่กันใช้ปุ๋ยเคมี ซึ่งในสมัยนั้นก็แพงมาก ทุกอย่างใช้ปุ๋ยเคมีหมด ปลูกข้าว ปลูกพืช ผัก ผลไม้ก็ใช้ปุ๋ยเคมีเป็นหลัก ปีหนึ่ง ๆ บางแปลงก็ทำกันตลอดทั้งปีใส่ปุ๋ยเคมีกันตลอดทั้งปี จนดินไม่ได้ปรับสภาพกลายเป็นกรดโทรมไป นอกจากใช้ปุ๋ยเคมีแล้วยังมียาฆ่าแมลงทุกอย่างเป็นสารเคมีหมด จากการสังเกตและสอบถามชาวบ้านใกล้เคียงพบว่า ผลจากการใช้สารเคมีทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบเพราะดินมีปัญหาต้องใช้เวลาในการปรับสภาพดินกันใหม่ น้ำที่ใช้อุปโภคบริโภคก็ไม่สามารถใช้ได้ต้องซื้อจากแหล่งต่างๆ มาใช้สอยในครัวเรือน แต่บางบ้านก็ยังใช้บ่อน้ำซึ่งหลายคนกังวลว่าจะมีสารอะไรเจือปนแล้วส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายหรือไม่

จากการศึกษาพบว่า การขยายตัวของชุมชนตะพงจึงมีรูปแบบที่ทำให้เข้าใจได้ว่า เกิดจากประชากรที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น โดยอาศัยความสัมพันธ์ทั้งเชิงวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนทำให้ชุมชนมีความต้องการที่ที่ทำการและที่อยู่อาศัยเพื่อตอบสนองความต้องการของตน เพื่อความเข้มแข็งของการขยายตัวตามรูปแบบเศรษฐกิจปัจจุบันจึงต้องอาศัยสารเคมีกระตุ้นผลผลิตทางการเกษตรให้ได้เป็นจำนวนมากเพื่อจะได้มารายได้ที่สูงขึ้นและเป็นเศรษฐกิจหมุนเวียนตลอดทั้งปี โดยที่สภาพดินไม่ได้มีการพักผ่อนและพุ่มพักให้

อุดมสมบูรณ์แบบดั้งเดิม ส่วนปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนตะพงช่วงขยายตัวเป็นวัฏจักรที่เมื่อประชากรของประเทศเพิ่มขึ้นการขยายตัวด้วยรูปแบบต่างๆ ของกลุ่มคนแต่ละภูมิภาคก็จะไม่เคลื่อนย้ายตัวเองเพื่อหาแหล่งทำกินใหม่ หากความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตและครอบครัวให้เพิ่มมากขึ้น การขับเคลื่อนเหล่านั้นก็เข้าไปสู่กระบวนการแบบเดียวกันกับการตัดไม้ทำลายป่า การแผ้วถางพง จับจองพื้นที่โดยที่รัฐไม่ได้เข้ามาควบคุม พื้นที่ใช้สอยเพิ่มมากขึ้น และพื้นที่ถูกระดมใช้สารเคมีในวงกว้างเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัวมากกว่าความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ธรรมชาติ

3) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านตะพงช่วงปรับเปลี่ยน จากการศึกษาพบว่า เมื่อ 50-80 ปีที่แล้ว ชุมชนบ้านตะพงเป็นชุมชนที่มีความสุข มีความสะดวกสบายทุกอย่าง มีความอบอุ่นทางสังคม ไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบกันมีแต่เห็นใจกันในทุกด้าน แม้บ้านตะพงจะไม่เจริญเท่ากับในเมืองก็ตาม ขอกันกินได้ทุกบ้าน เป็นคำพูดที่ชาวตะพงภาคภูมิใจและบ่งบอกถึงความเข้มแข็งของชุมชนได้เป็นอย่างดี ความสัมพันธ์จะเป็นที่รู้จักกันของคนในชุมชนทั้งแบบสายเลือดญาติ เพื่อน และความคุ้นเคย หรือเกี่ยวดองกัน บ้างก็ไปทำบุญที่วัดตะพงนอก ตะพงใน ก็รู้จักกัน วิถีชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับธรรมชาติ ใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายไม่หวือหวา ไม่เครียดกับภาวะเศรษฐกิจที่ขึ้นลงอย่างปัจจุบัน

คุณลุงขวัญ (เจ้าของพื้นที่สำหรับสนทนากลุ่ม) ได้กล่าวถึงบรรยากาศของการทำมาหากินในสมัยก่อนว่า มีความปลอดภัยสูง เพราะทุกคนรู้จักกัน มีปัญหาอะไรก็จะพูดคุยกัน ยังมีบทบัญญัติของชาวบ้านในสมัยเมื่อ 50-60 ปีที่แล้ว แล้วมันก็เพ่งหมดไปเมื่อประมาณสัก 10 ปี หรือกว่านิดหน่อยว่า เมื่อเดือน 3 เดือน 4 ที่ไม่มีหน้าการทำงาน นาก็จะว่างเปล่า เจ้าของก็ปล่อยไว้จนต้นกล้าอ่อนๆ หรือต้นหญ้าก็ขึ้นเต็ม คนในชุมชนสามารถที่จะเอาวัว ควายไปเลี้ยงได้ แล้วค่อยนำกลับบ้านตอนใกล้ค่ำ ไม่ถือว่าเป็นการบุกรุก ซึ่งเป็นการดีที่วัวควายเหล่านั้นได้ถ่ายมูลไว้แล้วก็กลายเป็นปุ๋ยให้กับดิน เจ้าของไม่ต้องลงทุนอะไรมากก็ได้ปุ๋ยเต็มพื้นที่ ส่วนที่เป็นหนองเป็นบึง มีน้ำขังในนาแปลงใดสามารถลงไปจับปลาหรือทอดแหได้โดยไม่มีกาหวห้ามแต่ประการใด บางครั้งก็นัดแนะกันไปลงอวนลงแหในหนองน้ำในหมู่บ้านแล้วก็แบ่งปลากันไปกินอย่างมีความสุข ปัญหาของผู้คนไม่มีอะไร ปัญหาทรัพยากรก็มีน้อย เพราะทุกคนในชุมชนร่วมมือกัน ช่วยกันดูแล ช่วยกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันสภาพที่เห็นผู้คนมีกิจกรรมร่วมกันแบบนี้ก็หมดไป ทุกพื้นที่ก็เป็นพื้นที่ที่ถูกหวห้ามไม่ให้ใครนำวัว ควายไปเลี้ยงเหมือนดังแต่ก่อน แหล่งน้ำที่เป็นหนองเป็นบึงหากติดกับที่ของใครก็จะถูกปิดกั้นไม่ให้ใครเข้าไปล่่วงละเมิดสิทธิ การดูแลสุขภาพเป็นไปตามความเชื่อเช่น เมื่อเจ็บป่วยก็จะมีหมอพื้นบ้านที่เก่งสามารถรักษาได้หลายโรคเขาใช้เวทมนต์คาถาหรือใช้ตำรายาพื้นบ้านที่เขาเรียนมาหรือได้ถ่ายทอดมาจากสมุนไพรร ไม่มีเครื่องมือเครื่องใช้

อะไรเลยในการดูแลรักษา เมื่อก่อนไม่มีมะเร็ง มีแต่ฝีดาษ ฝีในท้อง ฝีประจำร่อย ส่วนมะเร็งเต้านมสมัยก่อนก็มีวิธีการรักษาโดยใช้โหล (ขวดโหล) จุดกระดาศหรือตำลิเหย่เข้าไปให้มันดูดออกมาให้หมดซึ่งเป็นวิธีคิดในเชิงภูมิปัญญาแต่เดิวนี่ก็เปลี่ยนไป สภาพของโรคก็มีวิวัฒนาการตามสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย การรักษาด้วยวิธีเดิม ๆ ก็หมดไป จะมีหลงเหลืออยู่บ้างก็รักษากระดูกแก้ปวดแก้เมื่อยตามความเชื่อดั้งเดิม

จากการสังเกตและพูดคุยกับกลุ่มคนในชุมชนที่เป็นชาวสวนถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่เรื่องประเพณีและการรวมตัวกันของคนในชุมชนพบว่า โดยทั่วไปศูนย์รวมของคนที่ย้ายออกจากพื้นที่เมื่อถึงช่วงประเพณีเช่น ประเพณีบุญข้าวหลาม ประเพณีเทกระจาด ประเพณีบุญสงกรานต์ และประเพณีวันสารท คนกลุ่มนี้ก็จะกลับมาบ้าน ในยุคปัจจุบันสภาพหรือเหตุการณ์เหล่านี้ยังคงมีอยู่บ้าง แต่คนที่อพยพออกไปหางานทำในต่างถิ่นก็ไม่ได้กลับมาเพราะสภาพเศรษฐกิจบีบบังคับจึงไม่สามารถกลับมาประกอบกิจกรรมตามประเพณีได้ สภาพที่ทำให้ชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไปพิจารณาได้จากสาเหตุดังนี้ คือ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านอุตสาหกรรม ด้านสภาพแวดล้อม

ลุงขวัญ (ผู้นำเรียกร้องสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน) ได้อธิบายชาวตะพงเดิมมีวิถีชีวิตอยู่กันอย่างสงบไม่มีปัญหาทั้งด้านโครงสร้างและสิ่งแวดล้อม ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาอาศัยกันไม่เห็นแก่เล็กแก่น้อย ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน โดยมีวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ คอยประสานความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การเกี้ยวพาราสี และความเป็นเพื่อนกับกลุ่มต่าง ๆ หลังจากสภาพบ้านเมืองเข้าสู่ยุคพัฒนาทั้งระบบ การเปลี่ยนแปลงจากหน้ามือเป็นหลังมือทำให้ชุมชนต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านตะพงพิจารณาจากปัจจัยต่อไปนี้

1. การใช้พื้นที่ เป็นการใช้พื้นที่ที่มีขอบเขตจำกัดไม่สามารถที่จะเข้าไปหากินได้เหมือนดังแต่ก่อน ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างเลยวัฒนธรรมด้านความ สัมพันธ์กันในวิถีชีวิต ในอดีตจะหาปลาในนาข้าวของใครด้วยวิธีการนำเบ็ดไปปักไว้ก็ไม่มีใครว่า เจ้าของอนุญาตเพราะเป็นคนรู้จักกันทั้งหมด แต่ปัจจุบันทำอย่างนั้นไม่ได้พื้นที่ทุกพื้นที่เป็นที่หวงห้ามห้ามบุคคลภายนอกเข้าไปทำอะไร เลี้ยงวัวเลี้ยงควายเหมือนดังแต่ก่อนไม่ได้แล้วเพราะเป็นที่หวงห้าม บางพื้นที่ก็ถูกขายให้กับนายทุน หรือโรงงานอุตสาหกรรม วิถีชีวิตชุมชนก็ต้องเปลี่ยนเป็นต่างคนต่างอยู่ในอาณาบริเวณของตนเอง

2. ประเพณีท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น เดิมวิถีชีวิตชุมชนเป็นไปอย่างธรรมชาติเอื้อเฟื้อกันเต็มรูปแบบเช่น ประเพณีลงแขก ประเพณีเอาแรง ซึ่งเป็นความบริสุทธิ์ต่างคนต่างสำนึกในความเป็นชุมชนให้ความร่วมมือกันงานในแต่ละฤดูกาลสำเร็จเสร็จสิ้นได้ด้วยแรงงานคนใน

ชุมชนโดยไม่มีการเรียกเก็บค่าแรง ไม่คิดรายวัน ไม่คิดเป็นค่าจ้างใด ๆ หลังจากสภาพบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปทำให้คนในชุมชนต้องปรับตัวตาม จากประเพณีท้องถิ่นกลายเป็นต้องจ่ายค่าจ้างแรงงานเพราะทุกคนต้องดิ้นรนให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน

จะเห็นได้ว่า คนในวัยที่แตกต่างกันก็มีแนวความคิดที่แปลกแยกกันออกไป คนในสมัยก่อน 50-80 ปีก็จะมองว่า สังคมน่าจะคงสภาพแบบเดิมๆ อยู่ แต่ก็ต้องยอมรับกับสิ่งที่เกิดขึ้นจากใบหน้าและแววตาของผู้คนในท้องถิ่นที่เข้ามาสนทนาแล้วให้คำตอบอย่างน่าสนใจว่า “อย่าไปหวังอะไรมาก บ้านจะเป็นอะไรมันก็เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของมัน พวกเราคนแก่จะไปห้ามอะไรได้” เขา (บ้านเมือง) จะพัฒนาอย่างไรก็ปล่อยให้เขาพัฒนาไปเราก็จะทำหน้าที่พลเมืองไป เคารพกฎหมาย เคารพกฎเกณฑ์บ้านเมือง เพราะมันเป็นอนิจจังไม่เที่ยงไม่แน่นอน มันจึงเปลี่ยนแปลงไปอย่างที่เราเห็น ในแต่ละครอบครัวพยายามส่งลูกหลานให้เรียนหนังสือในระดับที่สูงขึ้นไป เพื่อจะได้มีการมีงานทำดีๆ อยู่ในห้องทำงานเย็นๆ มีเงินเดือนสูงๆ เพื่อจุนเจือครอบครัว พอเด็กเหล่านั้นจบออกมาก็ใช้ภูมิปัญญาไม่เป็น ไม่อยากทำงานแบบพวกเรา (ผู้สูงอายุ) ในชุมชน บางคนก็ขายที่ขายทางไปสร้างบ้านหลังโตๆ ซื้อมอเตอร์ไซด์ๆ เพื่อยกฐานะทางสังคม โรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาซื้อที่เพื่อสร้างโรงงาน ส่วนใหญ่ที่เขาขายกันเป็นคนนอกพื้นที่ หลังจากที่เขาเข้าทำงานแล้วเศรษฐกิจมีปัญหาจะกลับมาสร้างภูมิปัญญาแบบเดิมก็ลำบากเพราะไม่มีพื้นที่ พื้นที่รอบชุมชนที่เห็นก็จะเป็นโรงงานอุตสาหกรรม โรงงานไฟฟ้า จริงๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมชุมชนทั้งดิน และน้ำ รวมทั้งอากาศ เมื่อมองไปรอบ ๆ

ภาพที่ 20 โรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ใจกลางชุมชนบ้านตะพงและบ้านแดง

ชุมชนบ้านตะพงยังมีการเปลี่ยนแปลงอีกด้านหนึ่งก็คือ สภาพเศรษฐกิจของชุมชนในสมัยก่อนก็เป็นการแลกเปลี่ยนกันมีตลาดนัดของแต่ละหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันก็มีเหมือนกันในรูปแบบห้างสรรพสินค้า ตลาดใหญ่ ๆ เสียมากกว่า เพราะคนก็มีค่านิยมแบบนี้เหมือนกัน

สรุป ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านตะพงช่วงปรับ เปลี่ยนเป็นรูปแบบเดียวกันในเขตพื้นที่บ้านแลงและบ้านเกล้งเพราะเป็นพื้นที่ต่อกัน เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากโรงงานอุตสาหกรรมหลายรูปแบบและปัญหาที่เกิดจากความต้องการด้านรายได้มากเกินกว่าที่ทรัพยากรธรรมชาติจะรับได้ การเปลี่ยน- แปลงเหล่านี้ทำให้ประชาชนหรือชุมชนตั้งรับต่อสภาพการบีบบังคับของการดำเนินกิจกรรมในโรงงานอุตสาหกรรมไม่ไหว ปัญหาจึงเกิดจาก 2 สาเหตุใหญ่ ๆ คือ สาเหตุภายในคือคนในชุมชนเองเป็นผู้สร้าง และสาเหตุภายนอกคือนายทุนหรือบุคคลภายนอกและโรงงานอุตสาหกรรมที่เข้ามากว้านซื้อที่ดิน

4) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านตะพงช่วงสร้างเครือข่าย

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านตะพงช่วงสร้างเครือข่ายเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือคนในชุมชนมีความคุ้นเคยกันก็จริงแต่เป็นความสัมพันธ์ส่วนบุคคลหรือความสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือแบบเกี้ยวพาราสีมากกว่าที่จะเป็นองค์กรดูแลทรัพยากรธรรมชาติ เพราะไม่มีความคุ้นเคยในการที่จะทำงานเป็นระบบเครือข่ายหรือองค์กร บางกลุ่มก็ไม่ได้มีความผูกพันกับพื้นที่ เนื่องจากอพยพมาจากแหล่งทำกินอื่น ส่วนกลุ่มเด็กเยาวชนก็ไม่ได้มีอุดมการณ์และไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นของตนเอง ส่วนใหญ่มุ่งเน้นค่านิยมการทำงานในบริษัท โรงงานอุตสาหกรรมเป็นหลัก

ยังพบอีกว่า ชุมชนตะพงหลังจากมีผลกระทบด้านวิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญในการรวมกลุ่มกันดูแลทรัพยากร ธรรมชาติโดยเฉพาะดิน แต่ละหมู่บ้านก็ไม่ได้ให้ความช่วยเหลือกันแนะนำกันเพื่อสร้างภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับดิน จะมีก็แต่กลุ่ม อบต.และภาครัฐที่เข้ามาแนะนำในการดูแลดินและหน้าดินซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูก โดยใช้ปุ๋ยเคมีน้อยลง มีเครือข่ายในช่วยเหลือนอกจากภาครัฐได้แนะนำให้ใช้น้ำขาวเพื่อปรับหน้าดินไม่ให้เปรี้ยวแล้วก็ยังมีวิธีการทำปุ๋ยหมัก น้ำหมัก โดยนำวัสดุและภูมิปัญญาดั้งเดิมมาถ่ายทอดให้แก่กัน มีเครือข่ายในการเฝ้าระวังด้านสุขภาพอันสืบเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษในทุก รูปแบบ ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านตะพงช่วงสร้างเครือข่าย เป็นปัญหาที่เกิดจากคนในชุมชนไม่รักและไม่หวงแหนต่อทรัพยากร ธรรมชาติในท้องถิ่นของตน เยาวชนขาดความผูกพันกับพื้นที่ทำกินที่บรรพชนได้สร้างไว้ให้และกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยก็อยู่เพียงประกอบอาชีพไม่ได้หวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติที่ตนทำมาหากิน บางคนก็ไป ๆ มา ๆ กับถิ่นอื่น

4.3.3 สรุปปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านตะพง

ผลจากผลการศึกษาภาพรวมปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านตะพงมีอยู่ 3 ปัญหาหลักคือ ปัญหาการใช้ที่ดิน ปัญหาการใช้น้ำ และปัญหาการทำลายป่าไม้ ซึ่งจะได้กล่าวในแต่ละช่วงของปัญหา ดังนี้

ช่วงบุกเบิก : ชุมชนบ้านตะพงมีอิสระในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติแต่ขาดความรู้ความเข้าใจในการที่จะดูแลรักษา อนุรักษ์และฟื้นฟูให้ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา ไม่เคารพกฎเกณฑ์ของรัฐและรัฐไม่จริงจังในการเข้ามาควบคุมดูแลให้ชุมชนใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความสมดุลกับการนำไปใช้ มักนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวซึ่งเป็นผลทำให้ดินเกิดปัญหาของธาตุที่จะทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีการแผ้วถางป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ทำกินอย่างกว้างขวาง

ช่วงขยายตัว : ชุมชนบ้านตะพงมีการเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว ความต้องการที่ทำกินและที่อยู่อาศัยก็เพิ่มขึ้น ซึ่งมีปัจจัย 2 ด้าน คือ

1) ปัจจัยภายในคือ ประชากรในชุมชนแต่งงานกันแล้วก็เพิ่มประชากรในชุมชนอย่างรวดเร็ว

2) ปัจจัยภายนอกคือ ประชากรที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยด้วยวิธีการจับจองพื้นที่ทำกินในพื้นที่ที่รกร้างที่รัฐดูแลไม่ทั่วถึง และคนในชุมชนแต่งงานกับคนนอกชุมชนแล้วย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน

ช่วงปรับเปลี่ยน : ชุมชนบ้านตะพงมีการปรับตัวของชุมชนโดยไม่ได้ตั้งตัวคือ จากเกษตรเพื่อยังชีพมาเป็นระบบทุนนิยม ทำให้เกิดการแข่งขันเพิ่มผลผลิตโดยการใช้ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยเร่งราก ปุ๋ยเร่งดอก ปุ๋ยเร่งผล ซึ่งทำกันตลอดทั้งปี

ช่วงสร้างเครือข่าย : ชุมชนบ้านตะพงขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ไม่มีระบบเครือข่ายในการที่จะช่วยกันสอดส่องดูแลทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

4.4 สรุปปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน

กล่าวโดยสรุปปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนใน 3 ชุมชน ซึ่งจะกล่าวตามลำดับของแต่ละชุมชน ดังนี้

4.4.1 ชุมชนบ้านแลง

สรุปผลจากการศึกษาปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแลงมี 4 ปัญหาด้วยกัน คือ ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ดิน ปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำ ปัญหาเกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งปัญหาเหล่านี้มีจุดเริ่มต้นแบ่งออกเป็น 4 ช่วงปัญหา คือ

ช่วงบุกเบิก : ชุมชนบ้านแลงเป็นชุมชนที่ขาดความเจริญมีชนชาวช่องเป็นคนพื้นเมือง กลับไม่มีความผูกพันกับอำนาจรัฐอยู่อย่างอิสระพึ่งตนเอง รัฐไม่ได้เข้าไปจัดระเบียบ ไม่ได้มีมาตรการในการควบคุมดูแลให้ระบบนิเวศมีความอุดมสมบูรณ์ ขาดความรู้ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการดูแลทรัพยากร ธรรมชาติ และอยู่นอกเขตชลประทาน

ช่วงขยายตัว : ชุมชนบ้านแลงมีประชากรเพิ่มมากขึ้นจากชนพื้นเมืองเดิม และกลุ่มคนที่อพยพเข้าไปจับจองพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย โดยอาศัยวิธีการแผ้วถางพงดงป่า เผาป่า เพื่อเปิดพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย จนก่อให้เกิดปัญหาการทำลายป่าซึ่งเป็นป่าต้นน้ำ

ช่วงปรับเปลี่ยน : ชุมชนบ้านแลงได้ใช้ชีวิตแบบพอมีพอกินมาเป็นระบบทุนนิยม มีการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเพิ่มมากขึ้น จากเดิมนิยมใช้ปฏีชีวิภาพหรือปฏีคอกก็กลับใช้ปฏีเคมี เพื่อเร่งผลผลิตออกสู่ตลาดให้ได้มากที่สุด

ช่วงสร้างเครือข่าย : เป็นการทราบปัญหาของการทำลายและบุกรุกป่าของคนในชุมชนและคนต่างถิ่น ประชาชนไม่ใส่ใจต่อการเข้าร่วมโครงการในเบื้องต้น เพื่อดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น จึงเริ่มต้นด้วยการปลูกสำนึกชุมชนให้เห็นความสำคัญเพื่อดูแล ปกป้อง คุ้มครองป่าให้รอดพ้นจากการบุกรุกพื้นที่สาธารณะเพื่อประโยชน์ของชุมชน ขาดผู้นำรุ่นใหม่ ๆ และการความช่วยเหลือจากภาครัฐในการสร้างเครือข่าย

เมื่อมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้านดิน น้ำ และป่าไม้ อย่างไม่ถูกวิธีทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตในทุกด้านเช่น การเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวต่อเนื่องจะทำให้สภาพดินเสื่อมโทรมเร็ว ยิ่งขึ้นยากต่อการบำรุงรักษา

4.4.2 ชุมชนบ้านแก่ง

ผลจากการศึกษา ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านแก่งมีอยู่ 3 ปัญหาหลักคือ ปัญหาการใช้ที่ดิน ปัญหาการใช้น้ำ และปัญหาการทำลายป่าไม้ ซึ่งจะได้อธิบายในแต่ละช่วงของปัญหา ดังนี้

ช่วงบุกเบิก : ชุมชนบ้านเกล่งเป็นชุมชนทางด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ซึ่งมีคนพื้นเมืองคือชาวของอยู่อาศัย มีการตัดไม้ทำลายป่า บุกรุกป่า ตัดไม้มาทำฟืน เผาถ่าน สร้างบ้าน ด้วยขาดความรู้ ความเข้าใจในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ใช้ชีวิตอย่างอิสระตามความต้องการ เจ้าหน้าที่รัฐไม่จริงจังในการดูแลและควบคุม

ช่วงขยายตัว : ประชากรเพิ่มมากขึ้น ความต้องการพื้นที่ทำกินก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว มีการแข่งขันกันของกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น เผาป่าเพื่อทำการเกษตร เบื้องต้นเป็นเกษตรเชิงเดี่ยว เช่น มันสำปะหลัง อ้อย เป็นต้น

ช่วงปรับเปลี่ยน : ชุมชนบ้านเกล่งเป็นชุมชนสูญเสียการพึ่งตนเองด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เคยอยู่ร่วมกับธรรมชาติ กลับต้องพึ่งพาสารเคมี ปุ๋ยเคมี เป็นต้น จากการดำรงชีพด้วยการทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวแบบพอเพียงกลับต้องเปลี่ยนแนวคิดเป็นการเกษตรเพื่ออุตสาหกรรมและเศรษฐกิจจึงต้องรีบเร่งแข่งขันกันอย่างเต็มที่ ปัญหาที่เกิดขึ้นคือดินเปรี้ยวบ้าง ดินเค็มบ้าง ซึ่งเป็นผลมาจากการใช้สารเคมีเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา ผลผลิตไม่ได้ผลเหมือนเดิม ราคาตกต่ำลง ค่านิยมในการขายที่ดินให้กับนายทุนเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวซึ่งเป็นหนทางที่รวดเร็วที่สุด ต้องอยู่ร่วมกับโรงงานอุตสาหกรรม

ช่วงสร้างเครือข่าย : ชุมชนบ้านเกล่งไม่ได้รับความร่วมมือและไม่ให้ความสนใจเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายแม้กับคนในชุมชนเดียวกันหรือชุมชนใกล้เคียง เพราะคนในชุมชนไม่เห็นความสำคัญในการสร้างเครือข่ายในการดูแลดิน ดูแลน้ำ และดูแลป่าไม้อันเป็นปาดันน้ำอย่างเป็นระบบ

4.4.3 ชุมชนบ้านตะพง

ชุมชนบ้านตะพงได้รับผลกระทบจากปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากฝีมือของคนในชุมชนเองส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเป็นฝีมือจากกลุ่มที่อพยพเข้ามาจับจองเพื่อขยายพื้นที่ทำกินส่วนที่เป็นประเด็นปัญหาต่อชุมชนในวงกว้างคือปัญหาเกี่ยวกับโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่รายล้อมชุมชนซึ่งสามารถพิจารณาได้จากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. ปัญหาจากการทำลายป่าหรือแผ้วถางป่าเพื่อประโยชน์ทำกินและเพื่อหวังกำไร
2. ปัญหาความไม่มีกรอบหรือกฎเกณฑ์ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
3. ฝ่าฝืนระเบียบกฎเกณฑ์ที่รัฐกำหนด
4. กลุ่มทุนและกลุ่มอิทธิพลในท้องถิ่นเข้ามาบีบบังคับในชุมชน
5. ขยายพื้นที่ตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว
6. โรงงานอุตสาหกรรมทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนเสื่อมสภาพอย่างรุนแรง

ผลจากการศึกษาภาพรวมปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านตะพงมีอยู่ 3 ปัญหาหลักคือ ปัญหาการใช้ที่ดิน ปัญหาการใช้น้ำ และปัญหาการทำลายป่าไม้ ซึ่งจะได้กล่าวในแต่ละช่วงของปัญหา ดังนี้

ช่วงบุกเบิก : ชุมชนบ้านตะพงมีอิสระในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติแต่ขาดความรู้ความเข้าใจในการที่จะดูแลรักษา อนุรักษ์และฟื้นฟูให้ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา ไม่เคารพกฎเกณฑ์ของรัฐและรัฐไม่จริงจังในการเข้ามาควบคุมดูแลให้ชุมชนใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความสมดุลกับการนำไปใช้ มักนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวซึ่งเป็นผลทำให้เกิดปัญหาของธาตุที่จะทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีการแผ้วถางป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ทำกินอย่างกว้างขวาง

ช่วงขยายตัว : ชุมชนบ้านตะพงมีการเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว ความต้องการที่ทำกินและที่อยู่อาศัยก็เพิ่มขึ้น ซึ่งมีปัจจัย 2 ด้าน คือ

1) ปัจจัยภายในคือ ประชากรในชุมชนแต่งงานกันแล้วก็เพิ่มประชากรในชุมชนอย่างรวดเร็ว

2) ปัจจัยภายนอกคือ ประชากรที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยด้วยวิธีการจับจองพื้นที่ทำกินในพื้นที่ที่รกร้างที่รัฐดูแลไม่ทั่วถึง และคนในชุมชนแต่งงานกับคนนอกชุมชนแล้วย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน

ช่วงปรับเปลี่ยน : ชุมชนบ้านตะพงมีการปรับตัวของชุมชนโดยไม่ได้ตั้งตัวคือ จากเกษตรเพื่อยังชีพมาเป็นระบบทุนนิยม ทำให้เกิดการแข่งขันเพิ่มผลผลิตโดยการใช้ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยเร่งราก ปุ๋ยเร่งดอก ปุ๋ยเร่งผล ซึ่งทำกันตลอดทั้งปี

ช่วงสร้างเครือข่าย : ชุมชนบ้านตะพงขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ไม่มีระบบเครือข่ายในการที่จะช่วยกันสอดส่องดูแลทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

4.5 เปรียบเทียบปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนของ 3 ชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดระยอง คือ ชุมชนบ้านแลง ชุมชนบ้านแก่ง และชุมชนบ้านตะพง

ผลการศึกษาปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดระยอง ทั้ง 3 ชุมชนในภาพรวม พบว่า ในช่วงบุกเบิกทั้ง 3 ชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นชนพื้นเมืองเรียกว่า "ซอ" นอกจากทำการเกษตรแล้วยังมีการหาของป่า จับสัตว์ป่า ทำนาบ้าง ในบางส่วน มีภาษาเป็นลักษณะเฉพาะ ปัจจุบันจังหวัดระยองได้อนุรักษ์หมู่บ้านชาวซอและส่งเสริมการพูดภาษาดั้งเดิม วิถีชีวิตชาวซอมีการตัดไม้ ต่าสัตว์ คนกลุ่มนี้ไม่รู้ ไม่เข้าใจถึงสิ่งที่ตน

กระทำว่าจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบใดบ้าง เพราะความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และมีคนที่อพยพเข้ามาจับของพื้นที่ และบุกเบิกพื้นที่ทำกินหรือมีการผสมผสานกันของคนอพยพ เข้ามาจับกับคนพื้นเมืองเดิม ทั้ง 3 ชุมชนเกิดปัญหาเรื่องดินที่ถูกน้ำชะล้างหน้าดินที่มีธาตุอาหารเหมาะ แก่การเพาะปลูก ส่วนน้ำก็จะต้องอาศัยน้ำในระบบธรรมชาติ ไม่มีระบบชลประทานมีชีวิตอยู่แบบ เศรษฐกิจพอเพียงภายในชุมชน ในช่วงบุกเบิกทั้ง 3 ชุมชน เป็นชุมชนเดียวกัน จึงไม่มีความ แตกต่างในการเป็นอยู่ในวิถีชีวิตมากนัก ในช่วงขยายตัว ทั้ง 3 ชุมชน ได้เพิ่มประชากรในรูปแบบ สายสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ เพื่อนบ้าน มีความเอื้ออาทรกันภายในชุมชน ต่อเมื่อมีคนเพิ่มมา กขึ้น ความต้องการในพื้นที่ทำกิน และที่อยู่อาศัยก็เพิ่มขึ้นตามตัวอย่างรวดเร็ว ด้วยวิธีการที่รุนแรง กว่าเดิม คือ ตัดไม้ที่เป็นป่าต้นน้ำ ซึ่งทำให้สภาพของดินเกิดสภาพเสื่อมโทรม ลำคลองส่งน้ำก็ตื้น ฝลงเพราะน้ำที่ไหลจะพัดพาเอาตะกอนลงไปใ้ในรางน้ำ ลำคลองมีการเปลี่ยนทิศทางของน้ำ ในช่วง การปรับเปลี่ยน วิถีชีวิตชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ทางด้าน เศรษฐกิจ แสวงหาอาชีพ และวิธีการทำการเกษตรที่ได้ให้ผลตามความต้องการของตลาดโดยใช้ ปุ๋ยเคมี สารเคมี เพื่อเร่งดอก เร่งผลอย่างต่อเนื่อง จนทำให้เกิดปัญหาเรื่องดิน ปัญหาเรื่องน้ำ ส่วน ปัญหาเรื่องป่าไม้ก็ยังคงเป็นปัญหาการลักลอบตัดไม้ และล่าสัตว์ในเขตป่าชุมชน เมื่อไม่ได้ผลใน ระยะยาวทั้ง 3 ชุมชนก็นำภูมิปัญญาชาวบ้านแบบเก่ามาใช้เช่น การใช้ปุ๋ยชีวภาพ การใช้มูลสัตว์ บำรุงหน้าดิน ส่วนบ้านแก่งและชุมชนบ้านตะพงจะมุ่งเน้นภูมิปัญญาและการตลาดเป็นหลักทั้ง 3 ชุมชนมีการปรับตัวที่แตกต่างกัน ชุมชนในช่วงสร้างเครือข่าย ในการสร้างเครือข่ายของชุมชนมี น้อยมากเพราะต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างแก้ปัญหาของตนเป็นหลัก ไม่ได้มีองค์กรชุมชนเข้ามามี บทบาทมากนัก เป็นแต่เพียงคอยตั้งรับความช่วยเหลือมากกว่าการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหาของชุมชน ยกเว้นชุมชนบ้านแก่งจะมีกลุ่มคอยระวังปัญหาลักลอบการตัดไม้ ลักลอบล่าสัตว์ คนในชุมชนเริ่ม ตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนของตน ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงคนอายุรุ่นวัยกลางคนที่จะทำ หน้าที่ในการคอยระวังป้องกันกลุ่มลักลอบดังกล่าว

ตารางเปรียบเทียบ ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนของ 3 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแลง
ชุมชนบ้านแก่ง และชุมชนบ้านตะพง

ช่วงเวลา	ชุมชนบ้านแลง	ชุมชนบ้านแก่ง	ชุมชนบ้านตะพง
ช่วงบุกเบิก	<ul style="list-style-type: none"> -อาชีพทำนา -มีพื้นที่ติดกับภูเขา -คนพื้นเมือง (ของ)อาศัย -ขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ -พึ่งตนเองมากกว่าพึ่งรัฐ -ระบบนิเวศน์อุดมสมบูรณ์ -ขาดการบริหารจัดการ -อยู่นอกเขตชลประทาน -มีอ่างเก็บน้ำชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> -อาชีพทำนา -มีพื้นที่ติดกับภูเขาและทะเล -คนพื้นเมือง (ของ)อาศัย -ขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ -พึ่งตนเองมากกว่าพึ่งรัฐ -ไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ -ไม่มีการปลูกไม้ทดแทน -อยู่แบบพอกิน	<ul style="list-style-type: none"> -อาชีพทำนา -มีพื้นที่ติดกับภูเขาและทะเล -คนพื้นเมือง (ของ)อาศัย -ขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ -พึ่งตนเองมากกว่าพึ่งรัฐ

ตารางเปรียบเทียบ ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนของ 3 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแลง

ชุมชนบ้านแลง และชุมชนบ้านตะพง

(ต่อ)

ช่วงเวลา	ชุมชนบ้านแลง	ชุมชนบ้านแลง	ชุมชนบ้านตะพง
ช่วงขยายตัว	<ul style="list-style-type: none"> -ประชากรจากต่างถิ่นอพยพเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกิน -เผาป่า ขยายที่ทำกิน ทำลายป่าต้นน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> -ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว -คนต่างถิ่นเข้ามาจับจองพื้นที่เกิดสายสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่ม -เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม -เผาป่า ถางป่า ทำลายป่าซึ่งเป็นป่าต้นน้ำ -ปลูกพืชเชิงเดี่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> -การเพิ่มประชากรของคนในท้องถิ่น -ประชากรที่อพยพเข้ามาผสมกลมกลืนกับคนท้องถิ่นจนแยกไม่ออกว่ากลุ่มไหนบ้าง -เผาป่า ทำลายต้นน้ำ -ปลูกพืชเชิงเดี่ยว -อาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติ
ช่วงปรับเปลี่ยน	<ul style="list-style-type: none"> -ใช้ชีวิตแบบทุนนิยมมากขึ้น -มีการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ -ใช้ปุ๋ยเคมี -ซื้อน้ำใช้ในฤดูแล้ง 	<ul style="list-style-type: none"> -ใช้ชีวิตแบบทุนนิยมมากขึ้น -ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี การเกษตรอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจแบบการตลาด -ดินเปรี้ยว และดินเค็ม -ทำสวนผลไม้โดยส่วนใหญ่/ซื้อน้ำในฤดูแล้ง 	<ul style="list-style-type: none"> -ใช้ชีวิตแบบทุนนิยมมากขึ้น -ตั้งตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น -มีการแข่งขันผลผลิต -ใช้ปุ๋ยเคมี -ซื้อน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง

ตารางเปรียบเทียบ ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนของ 3 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแลง

ชุมชนบ้านแก่ง และชุมชนบ้านตะพง

(ต่อ)

ช่วงเวลา	ชุมชนบ้านแลง	ชุมชนบ้านแก่ง	ชุมชนบ้านตะพง
ช่วงสร้างเครือข่าย	มีการดูแลป่าชุมชนของคนในชุมชน	ไม่มีเครือข่ายในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ	-ไม่มีเครือข่ายในการดูแล ทรัพยากรธรรมชาติ เกี่ยวกับดิน น้ำ แหล่งน้ำและป่าไม้

4.6 เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต

ชุมชน

ชุมชนจะต้องทำความเข้าใจกับจุดเริ่มต้นของชุมชนนั้นคือประวัติศาสตร์ที่มีการบุกเบิกพื้นที่เพื่อใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ กลุ่มคน(ชาติพันธุ์)ที่อพยพเข้ามาสู่พื้นที่ จนเข้าสู่การขยายพื้นที่ให้กว้างออกไปจนเป็นชุมชนตามลักษณะของอาณานิคมที่แบ่งเขตพื้นที่โดยอาศัยอำนาจรัฐและปัจจัยด้านอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกที่ทำให้ต้องมีการขยายเวลาปรับเปลี่ยนตามเงื่อนไขของทุนนิยมเศรษฐกิจเป็นหลักจนถึงที่สุดชุมชนก็ก้าวเข้ามาสู่การวางแผนทรัพยากรที่ดินได้อยู่ได้ใช้และได้อาศัยไม่ให้เสื่อมสูญได้ในรูปแบบของเครือข่ายชุมชนอย่างมีคุณภาพ แม้จะต้องต่อสู้กับกลุ่มอิทธิพลก็ตาม

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า ทั้ง 3 ชุมชนคือ ชุมชนบ้านแลง ชุมชนบ้าน แกลง และชุมชนบ้านตะพง ได้รับผลกระทบต่อวิถีชีวิตสืบเนื่องจากปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจาก 2 ปัจจัยด้วยกันคือ

1. ปัจจัยภายในชุมชนคือ ความไม่รู้ ความไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิด ต่อการใช้ทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ โดยขาดการยั้งคิด ขาดความรู้ในเรื่องผลกระทบที่จะตามมาในอนาคต เพราะฉะนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นทั้ง 3 ชุมชนจึงต้องมีทางแก้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
2. ปัจจัยภายนอกชุมชน คือ การอพยพจากคนนอกท้องถิ่น ปัญหาจากธรรมชาติโดยตรง ปัญหาโรงงานอุตสาหกรรม
3. รัฐกำหนดมาตรฐานการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลบังคับกับโรงงานอุตสาหกรรมที่สร้างปัญหากับทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มงวด
4. รัฐสนับสนุนและกำหนดเป็นนโยบายหรือวาระแห่งชาติในการให้ชุมชนมีสิทธิปกป้อง ดูแล พื้นที่ ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม
5. ชุมชนหันมาให้ความสำคัญในการดูแลดิน น้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติ และป่าไม้ให้มากยิ่งขึ้น

จากปัจจัยดังกล่าวก็พอสรุปประเด็นปัญหาที่เกิดจากการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน คือ ดิน น้ำ และป่าไม้ จากการวิจัยพอที่จะเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อลดผลกระทบในวิถีชีวิตชุมชนจากปัญหาทั้ง 4 ช่วง หากพิจารณาในแต่ละประเด็นโดยผ่านองค์กรภาครัฐและองค์กรชุมชน กำหนดถึงปัญหาที่แท้จริงของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้คือ

1. ทรัพยากรดิน เป็นการยากที่ชาวบ้านจะรู้ลักษณะของดินว่า มีสภาพเป็นอย่างไร ควรปลูกพืชชนิดไหน ก็ต้องอาศัยองค์กรภาครัฐในเรื่องวิเคราะห์สภาพดินเช่น หน่วยงานเกี่ยวกับ

วิทยาศาสตร์การเกษตร เพื่อตรวจสอบสภาพดิน และหาวิธีการบำรุงดินโดยวิธีการทางธรรมชาติเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของหน้าดิน โดยตั้งเป็นชมรมฯ เครือข่ายเช่น เครือข่ายหมอดิน เป็นเครือข่ายที่จะทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนกลับมาใช้ชีวิตที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ลดต้นทุนทางการเกษตร ลดการแข่งขันผลผลิตแต่เป็นการรวมกลุ่มกำหนดราคาต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง หรือสหกรณ์ชุมชนด้านผลผลิตทางการเกษตรไม่อยู่แบบตัวใครตัวมัน กลับทำให้ชุมชนเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

2. ทรัพยากรน้ำ ทั้ง 3 ชุมชนซึ่งอยู่นอกเขตชลประทาน ต้องอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติลำบากในช่วงหน้าแล้ง สิ่งที่ชุมชนสามารถทำได้คือ ขุดบ่อหรือแหล่งน้ำสำหรับชุมชนโดยวิธีการทำแบบโบราณเช่น ทำฝายซึ่งทำได้เฉพาะบางพื้นที่เท่านั้นเพื่อกักเก็บน้ำ ชะลอน้ำ จากภูเขา เช่น เขายายดา และอื่นๆ ที่เป็นต้นน้ำเพื่อให้ระบบน้ำหมุนเวียนได้ตลอดทั้งปี ช่วงหน้าฝน ฝายก็จะทำหน้าที่ในการกักเก็บน้ำ ชะลอความรุนแรงของน้ำที่ไหลลงมาจากภูเขา และให้กรมวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตรวจสอบการปล่อยสารพิษของโรงงานอุตสาหกรรมและผลจากการทำการเกษตรที่มีการใช้สารเคมีที่ส่งผลทั้งในดิน น้ำ และในอากาศอย่างต่อเนื่องในทุกช่วงเวลา

3. ทรัพยากรป่าไม้ ทั้ง 3 ชุมชน ใช้ทรัพยากรร่วมกัน จัดตั้งองค์กรเครือข่ายในการดูแลป่าปลูกจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชน รวมทั้งคนในชุมชนร่วมกันรับผิดชอบและจัดเวรเฝ้าคอยระวังไม่ให้ใครเข้าไปทำลายป่าของชุมชน

จากผลการศึกษา ทั้ง 3 ชุมชนประสบปัญหาเกี่ยวกับที่ดินทำกิน แหล่งน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค แต่ละครอบครัวจำเป็นต้องปรับวิถีคิดแก้ปัญหาให้เหมาะสมกับพื้นที่ ซึ่งในแต่ละพื้นที่อาจมีสภาพความอุดมสมบูรณ์ที่แตกต่างกัน จากงานวิจัยจึงเห็นว่าเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตชุมชนโดยภาพรวม